

Program Norske Historiedager 2022

Vi gjør oppmerksom på at **overskriftene i innholdsfortegnelsen** under er **klikkbare** og tar deg direkte til gjeldende sesjon

Fredag 24.06.2022	4
<u>Kl 14.00-15.20</u>	<u>4</u>
Auditorium Egget: Fragmenterte fortellinger om fortida/Fragmented narratives about the past	4
Seminarrom A: Kvinnehistorie – gammel sjanger, nye aktører og trender	7
Seminarrom B: Politisk økonomi i det svært lange 1700-tallet	10
Seminarrom C: Frie foredrag 1	11
1: Ungdommers refleksjoner over historiens nytte	11
2: Å navigere mellom da og nå: Utdanning for berekraft i møtet mellom maritim historie og historiedidaktikk	12
3: Å skrive seg selv inn i historien:	12
Seminarrom D: Frie foredrag 4	14
1: «Sivilsamfunnsliggjoring» av religion og kirke: religion som statsfunksjon og framveksten av religion som sivilsamfunnsfenomen i 1840- og 50-årenes Norge	14
2: Entangled Histories and Transloyalties: The German Evangelical Congregation in Oslo, 1909 – 1959	14
3: Eit opprop for den kristelege nasjonalismen i vårt land?	15
Seminarrom E: Alle vegar fører til Rom – også frå nord. Spor av nordisk mellomalder i Vatikanarkivet.	16
<u>Kl 15.30-16.50</u>	<u>19</u>
Auditorium Egget: Rundebord - Historieforståelse i samfunnet: Volve eller Muse?	19
Seminarrom A: Kvinnehistorie – gammel sjanger, nye aktører og trender	21
Seminarrom B: DEN TEOLOGISKE VARIABEL – fra Hemmingsen til Pontoppidan	23
Seminarrom C: Frie foredrag 2	26
1: Skolefaget Heimstadslære (1922-1974): Reformpedagogisk samfunnsfag erstattet Puggeskolens fagfragmentering?	26
2: Historie i grunnskolen: Brudd, fragmentering og oppløsning?	26
	1

3: Ny læreplan i historie: Mot en presentistisk historiebevissthet?	27
Seminarrom D: Frie Foredrag 5	29
1: Cort Adeler. Sjømann og krigshelt fra 1600-tallet	29
2: Sølvskonnerten og den Maritime Mikrohistorien	30
3: Hva er de metodiske utfordringene ved å studere plathistorie som helhet?	30
Seminarrom E: Alle vegar fører til Rom – også frå nord. Spor av nordisk mellomalder i Vatikanarkivet.	32
<u>Kl 17.00-18.20</u>	<u>35</u>
Seminarrom B: Utdanningshistorisk nettverk	35
Seminarrom C: Frie Foredrag 3	36
1: Underskrift i biter: Norske segl fra middelalderen.	36
2: Innflytting til Sandefjord på tidlig 1900-tall ifølge Historisk befolkningsregister	36
3: Norske stedsnavn: En kart- og søketjeneste for Norsk stedsnavnarkiv	37
Seminarrom D: Frie foredrag 6	39
1: «Fra plyndring til paradys. Hvordan skatteparadis har blitt brukt til illegal handel av kunst og historiske antikviteter».	39
2: “Too big to survive”? Den norske reaksjonen på 1920-årenes bankkrise	40
3: Heilskapen meir reliabel enn summen av delane? Bustadopplysningar i folketeljingane 1891-2001 som grunnlag for sosio-økonomisk status.	41
Seminarrom E: Postersesjon	42
Lørdag 25.06.2022	42
<u>Kl 09.00-10.20</u>	<u>43</u>
Auditorium Egget: Forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie	43
Seminarrom A: Fire foredrag 7	44
1: People’s History of Poland: a Grassroots Project between the Challenges of Fragmentation and Globalisation of History	44
2: Livsfragmenter og tause kilder. På sporet av en skeiv Sigrid Undset	45
3: Kvinner, Misjon, Utdanning og lojaliteter i KwaZulu-Natal, Sør-Afrika	45
Seminarrom B: Hvordan kan historikerne finne fram i og utøve kildekritikk i et ukjent digitalt landskap?	47

Seminarrom C: Part og partner. Staten, organisasjonene og den norske samfunnsmodellen.	49
Seminarrom D: Frie Foredrag 9	50
1: Prester, politikk og polarisering. Den franske revolusjon sett fra den norske landsbygda på 1790-tallet.	52
2: Friedrich Münters Den danske reformationshistorie, kildekritikken og «den katoliserende tendens»	52
Seminarrom E: «Storbritannia og omverdenen siden 1870»	54
Kl 11.20-12.40	54
Auditorium Egget: Forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie	56
Seminarrom A: Title: Use and Misuse of the Medieval Queen in Modern Narratives	59
Seminarrom B: Tittel: Øyet mot verden – refleksjoner over fotografi og film som ressurser til kunnskap om fortiden	61
Seminarrom C: «Fogder i dansketida – forvaltere, fiender, og allierte?»	65
Seminarrom D: Hvor går arbeiderhistorien?	69
Seminarrom E: Fragmenter av globale forbindelser – offentlighet og foreningsliv i transatlantisk og transnasjonalt perspektiv	71
Kl 13.40-15.00	73
Auditorium Egget: Forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie	75
Seminarrom A: Etter innovasjonene...Kan Sintefs historie fortelles fra et bruksperspektiv?	78
Seminarrom B: Kjønnsideidentitet og kjønnskonstruksjon	81
Seminarrom C: Frie foredrag 8	83
1: Pestbøker og boktrykkere (1472-1500)	84
2: Handskriftsfragment som kjelde til norsk bokkultur i mellomalderen	84
3: 1150 år sidan slaget i Hafrsfjord: Korleis blei Norge Norge og nordmenn nordmenn?	85
Seminarrom D: Rundebord Historiefaglige masteroppgaver i lærerutdanningene.	87
Seminarrom E: Selskapsstrategier i krigstid. Transnasjonale perspektiver	89

Fredag 24.06.2022

Kl 14.00-15.20

[Auditorium Egget: Fragmenterte fortellinger om fortida/Fragmented narratives about the past](#)

Nøkkelord: Fragmentering, historiografi, nasjonalsosialisme/fascisme, Olavsfortellinger, og første verdenskrig

Organisert av: Karl Christian Alvestad, Eirik Brazier og Kjersti Brathagen

Ulike historiske narrativ brytes stadig mot hverandre og nye kilder. Andre perspektiver og tolkninger bidrar også til å skape nye fortellinger om fortida, uten at de gamle nødvendigvis forsvinner av den grunn. Narrativ kan bygges opp av fragmenter som settes sammen på nye måter, eller fragmenteres av at nye elementer bringes inn. Denne sesjonen ser nærmere på spørsmålet om fragmentering med utgangspunkt i ulike narrativ knyttet til bestemte historiske fenomen: Olavsfortellinger, første verdenskrig, og nasjonalsosialisme/fascisme som ideologi. De ulike bidragene vil diskutere spørsmålet om fragmentering av slike narrativ i et historiografisk perspektiv samt utfordringene ved å formidle og undervise i historie som fordrer en flerstemt historiefortelling.

Moderator: Førsteamanuensis Nik. Brandal, Oslo Nye Høyskole, epost: nik.brandal@oslonh.no

Presentasjoner:

- **Å bryte opp for så å bygge nytt: fragmenteringsmuligheter i forskning på norsk fascisme/nasjonalsosialisme**
 - Fragmentering kan bety å rive i biter, selv om formålet med det kan være å binde noe sammen igjen. Den ene mytiske skikkelsens oppgave gir opphav til den andres, der den ene river tidsveven opp og den andre trekker trådene tilbake inn i renningas faste grep. Resultatet – en spennende ny vev, hvor gammelt og nytt blandes sammen for å gi andre nyanser og bilder. Dette paperet løfter fram noen problemstillinger som kan fungere litt på samme måte når det gjelder studier av norske varianter av fascisme og/eller nasjonalsosialisme. Hva vil den transnasjonale vendingen i europeisk fascisemeforskning gjøre med narrativ som veldig ofte er rammet inn en nasjonal sammenheng når det gjelder fascisme/nasjonalsosialisme i Norge? Hvis vi lytter til andre historiske stemmer enn de som har fått snakke mest til nå, hvilke utslag vil det gi i narrativ om ideologien og dens forskjellige varianter? Er det det samme 'hvem' som snakker, og skal 'hvem' som får snakke bestemme innholdet eller bestemmer historikeren det? Målet er ikke nødvendigvis å være verken den ene eller andre volven, men å reflektere rundt hva slags nye bilder og nyanser vi kan veve i fremtidige narrativ som skrives om fascisme og nasjonalsosialisme, når gammelt møter nytt.

- Universitetslektor Kjersti Brathagen, Universitetet i Sørøst-Norge, kjersti.brathagen@usn.no
- **«Her kommer Olavs (folk)»: olavsforellingens Fragmenter og fragmentering?**
 - Moderne historiske og populære fortellingene om Olav Haraldsson og hans senere status som helgen, kan i en norsk kontekst sies å være dominert av nasjonale preferanser og tolkningshorisonter. Samtidig bidrar internasjonal forskning på St Olav og olavskulten til brytninger mellom forskjellige forklaringer, kilder og perspektiver. Denne brytningen resulterer i spørsmålene: hvilke narrativer er det som dominerer i Olavsfortellingene, og i hvilken grad har disse narrative tatt opp i seg nye fragmenter, kilder og perspektiver i de siste tiårene? For å sette fokus på fragmentenes påvirkning og den påfølgende fragmenteringen av olavnarrativene i historiske narrativer vil dette innlegget utforske historiografisk presentasjonen av St Olav i et utvalg vitenskaplige og populære verker siden 1945. Her vil internasjonal litteratur om St Olav bli satt i sammenligning med Norsk litteratur, noe som vil kunne bidra til å tydeliggjøre hvordan forskjellige narrativer og perspektiver på St Olav har utviklet seg over tid. Spørsmålet gjenstår: har Olavsfortellingene i Norge vært i stand til å ta inn over seg internasjonale fragmenter og perspektiver på helgenen, helgenkulten og kongen Olav? Eller har et nasjonalt narrativ vokst frem som et bidrag i en fragmenterende oppfatning av Olav?
 - Førsteamanuensis Karl Christian Alvestad, Universitetet i Sørøst-Norge, Karl.c.alvestad@usn.no
- **Om hundre år er allting glemt: Første verdenskrig i norsk historieforskning og samfunn.**
 - Mens første verdenskrig har en sentral plass i flere europeiske stater, har konflikten og dens konsekvenser for Norge hatt en relativt beskjeden plass i norsk historieforskning. Den første moderne globale krig har ofte blitt overskygget av hendelsene i 1905 og okkupasjonsårene 1940-45. Denne presentasjonen ser nærmere på hvordan historikere har forstått og skrevet om første verdenskrig i en norsk kontekst. I den grad krigen har vært fremhevet har det sentrale studieobjektet og utgangspunktet vært staten eller nasjonalstaten Norge, ofte med fokus på sikkerhets- og utenrikspolitikk og nøytralitetspolitikkenes utfordringer. Dette statsaktør perspektivet har resultert i ett begrenset narrativ om hvordan første verdenskrig påvirket og formet det norske samfunnet samt unnlater å plassere den norske krigserfaringen inn i en bredere kontekst. Dette sammenfaller til dels med den nasjonale fortellingen og minne om første verdenskrig, som også preges av en fortelling innrammet av en nasjonalforståelsesramme. Denne fragmentariske fortellingen om første verdenskrig og Norge sammenfaller på mange måter med andre europeiske narrativ om konflikten, samtidig som den står i sterk kontrast til utviklingen innenfor internasjonale studier av første verdenskrig som i økende grad, særlig

etter 2014, har vært opptatt av å fremheve de transnasjonale og globale dimensjonene ved konflikten.

- o Førsteamanuensis i historie Eirik Brazier, Universitetet i Sørøst-Norge, eirik.brazier@usn.no

Seminarrom A: Kvinnehistorie – gammel sjanger, nye aktører og trender

Nøkkelord: kvinnehistorie, fragmentering, sjanger, identitetspolitikk, historikernes rolle og samfunnsoppdrag

ved Mona Holm, konservator NMF ved Anno Museum og stipendiat i historie ved IAKH, UiO

(mona.holm@iakh.uio.no) , og Eirinn Larsen, professor i historie, IAKH, UiO

(eirinn.larsen@iakh.uio.no)

I løpet av 1970-tallet ble historiefaget fragmentert. Så sier i det minste den historiografiske saga med referanse til både kvinnehistorie og identitetspolitikk. I Peter Novicks *That Noble Dream* fra 1988, blir den identitetsdrevne historieskrivningen til og med beskrevet som del av problemet for at den felles standarden i historiefaget hadde falt. Men hva karakteriserer den historiske forskningen og minneproduksjonen om fortidens kvinner i dag – og hvem står bak?

I denne dobbeltsesjonen ønsker vi å illustrere og diskutere kvinnehistoriens utvikling de siste tiårene med blikk for det som skjer både innenfor og utenfor historiefaget. For hvem er det som i dag mobiliserer kvinneperspektivet på fortiden, og har faghistorikerne den fremtredende rollen de hadde på Novicks tid? Slik søker sesjonen å nærme seg konferansens overordna tema – hva er historiefagets rolle i vår fragmenterte tid, og at historieforskning og -skrivning handler om å skrive noens fragmenters historie. Hvem skrives inn i historien når kvinneperspektivet mobiliseres – og har det noe å si at historikerne igjen synes å svikte kvinnehistorien?

Paperpresentasjon

Del 1: Kvinneperspektiv, transnasjonalisme og minner

Sesjonsleder: Eirinn Larsen

Mona Holm, konservator NMF og stipendiat i historie ved IAKH, UiO

«Det første landet i verden for kvinner»: Transatlantiske kvinnepolitiske forbindelser rundt 1900

I masseutvandringens tidsalder fra Norge til USA skjer det samtidig en stor kvinnepolitisk mobilisering og en rivende utvikling av kvinners rettigheter i begge land. Kvinnesakskvinner på begge sider av Atlanteren knyttet kontakter og var gjensidig påvirket av hverandre. Disse kontekstene har generelt blitt ignorert både i norsk-amerikansk historieskrivning, i migrasjonshistorien generelt, og i norsk kvinnehistorie. I den norsk-amerikanske historiografien har kvinner generelt fått svært liten plass. Det er behov for å reskrive norsk-amerikansk utvandringshistorie. Prosjektet tar utgangspunkt i den norske forfatteren, maleren og kvinnesakskvinnen Aasta Hansteens opphold i USA fra 1880 til 1925. Det nye ved prosjektet er å vise en sammenheng mellom hvordan transnasjonalismen i de kvinnepolitiske nettverkene fungerte som agenter for endring og hvordan dette overskrider nasjonalstatene og den metodologiske nasjonalismen som har ligget til grunn for mye av forskingen på kvinnepolitisk organisering og dens betydning for demokrati og **menneskerettigheter.**

Elisabeth Johansen, forlegger og masterstudent i historie ved IAKH, UiO

Reis kjerringa! Kystkvinneskulpturer som minnepolitiske initiativ

Fra 1992 er det blitt reist et titall skulpturer på kysten fra Verdens Ende i Vestfold til Kvæfjord i Troms, til minne om forskjellige kategorier kvinner. Initiativene til å hedre kvinnene er tatt av privatpersoner eller organisasjoner. Felles for de fleste av skulpturene er at de representerer kvinner som har stått for den livsnødvendige hverdagsinnsatsen som har muliggjort at mennene kunne hente sin inntekt på havet, som «Ishavskjerringa», «Fiskerkona» eller «Sjømannskona». To av skulpturene hedrer kvinner som var basisen i to viktige deler av fiskerinæringa, «Klippfiskkjerringa» og «Sildekona».

Med utgangspunkt i noen valgte eksempler presenteres hva som var bakgrunnen for å løfte disse kvinnene frem, hva kunnskapen og minnet om disse kvinnene var på det tidspunkt skulpturene ble etablert, og hvilke debatter etableringene reiste, inkludert historikernes rolle i disse.

Inger Elisabeth Haavet, professor i kjønns historie ved AHKR, UiB

Fragmentering eller integrering? Kjønns historie i akademia gjennom 50 år.

Innlegget trekker opp noen lange linjer fra Ida Bloms kvinnehistoriske oppvåkning i forbindelse med EF-kampen i 1972 og fram til dagens situasjon for faget. Har det skjedd

fragmentering eller integrering i forskningstema, metoder, forskerkollektiv innad og utad?
Hva har skjedd med rekruttering og integrering i institusjonenes FOU-virksomhet? Hvor står
kvinne- og kjønns historien i faget i dag? Er det kvinneflukt fra faget – i så fall hvorfor?
Kommentar ved professor i historie Knut Dørum, Universitetet i Agder

Rundbordsdiskusjon

Del 2: Har historikerne sviktet kvinnehistorien?

Marta Breen, sakprosaforfatter og feminist. Står brak en rekke kvinnehistoriske bøker

Hege Duckert, journalist og forfatter. Har nylig utgitt Norsk kvinnehistorie på 200 sider

Inge Ås, multimediekunstner, forfatter, lesbisk aktivist og initiativtaker til
Kvinnebevegelsens

arkiv.

Ledet av Eirinn Larsen i samarbeid med Mona Holm

Seminarrom B: Politisk økonomi i det svært lange 1700-tallet

Hanne Østhus NTNU, Tjenestetvungen i praksis

Finn Erhard Johannessen UiO, Privat vs. offentlig deltagelse i økonomisk virksomhet i Norge ca. 1650-1850

Pål Thonstad Sandvik NTNU, Privilegiesamfunnets undergang i Norden, ca. 1750-1880

Denne sesjonen drøfter ulike aspekter av 1700-tallets økonomiske system; nemlig 1) tjenesteplikten og arbeidsmarkedets organisering, 2) privat vs. offentlig drift av produksjon og tjenester og 3) den langsomme overgangen fra privilegieøkonomi til markedsøkonomi i Norden.

Østhus: Tjenesteplikten i praksis

På 1700-tallet skulle de som ikke drev gård eller håndverk ifølge loven arbeide som tjenere for andre. I dette paperet undersøker jeg hvordan denne tjenesteplikten ble gjennomført i praksis, særlig i Christiania i andre halvdel av 1700-tallet. Paperet drar nytte av en rekke nye lokale studier på emnet, og forsøker å sette disse sammen. Jeg undersøker ulike sider ved tjenesteplikten, som hvem som ble ansett for å bryte den, forbudet mot å huse tjenesteløse, forbudet mot å ha (noen) voksne barn hjemme og løsgjengeri. I forlengelsen av dette ønsker jeg å si noe om arbeidsmarkedet på slutten av 1700-tallet.

Johannessen: Privat vs. offentlig deltagelse i økonomisk virksomhet i Norge ca. 1650-1850

I dette foredraget vil jeg drøfte i hvilken grad offentlige og private krefter gjorde seg gjeldende i næringslivet i perioden og prøve å forklare endringer. Et spørsmål er om statsdrift ble aktuelt når driften gikk med underskudd, eller om det var omvendt, at staten engasjerte seg med tanke på overskudd. Jeg vil ta for meg sagbruksdrift, bergverksdrift, postverket med mere og også fyrtårn. De siste er ganske interessante. De ble opprinnelig drevet av private entreprenører, men overtatt av staten på slutten av 1700-tallet etter prinsipielle betraktninger om at offentlig drift ga bedre kvalitet på tjenesten.

Sandvik: Privilegiesamfunnets undergang i Norden, ca. 1750-1880

På store deler av kontinentet ble 1700-tallets privilegieøkonomi avviklet i kjølvannet av den revolusjonen i 1789. I Norden overlevde derimot det gamle økonomiske systemet til langt utpå 1800-tallet. Det var først etter 1850/1860 at de nordiske land fikk etablert markedsbaserte økonomier der alle (menn) hadde like rettigheter til å etablere virksomheter og til å drive kjøp og salg i et marked. Utviklingen kom først i Norge og sist i Finland. Dette foredraget drøfter a) hovedtrekkene i privilegieøkonomien, b) hvorfor den overlevde så vidt lenge i Norden og c) forskjellene mellom de ulike nordiske land.

Seminarrom C: Frie foredrag 1

Ordstyrer: Christian Sæle

1: Ungdommers refleksjoner over historiens nytte

Nøkkelord:

Historiedidaktikk, Undervisning, Holocaust,

Fredrik Stenhjem Hagen

Freh@hvl.no

Stipendiat (høyskolelektor fra 01.04.22)

Høgskulen på Vestlandet

Sammendrag:

Ideen om at historisk kunnskap skal gjøres relevant for samtiden, har blitt dominerende i den offentlige diskursen om historiefaget i skolen. Dette ble spesielt tydelig i den nye læreplanen for grunnskolen hvor "historie" ikke lenger er en egen underdisiplin i samfunnsfaget. I stedet legges det nå vekt på at historien skal brukes som en ramme for å forstå fenomener i samtiden. Gjennom samfunnsfagets kjerneelement blir det videre tydelig at fortellinger om fortiden skal ha en allmenndannende funksjon og bidra til å myndiggjøre elever som medborgere i et fremtidig perspektiv.

I denne presentasjonen skal vi legge frem foreløpige funn fra en studie av hvordan norske ungdommer forstår formålet med å ha kunnskap om fortiden. Studien blir gjennomført våren 2022, og baserer seg på intervjuer med elever i ungdomsskolen. Spesielt er vi interessert i å drøfte ungdommenes forestillinger om historiens nytte. Det vil si på hvilke måter de forstår kunnskap om fortiden som nyttig og i hvilke sammenhenger.

Å kjenne til overgrep og menneskerettighetsbrudd i fortiden løftes frem som spesielt viktig etter dette skiftet i tenkningen om historiefaget i skolen. I vår studie bruker vi Holocaust som case for å drøfte historiens nytte for samtiden, og ikke minst fremtiden, med ungdommene. I den gjeldende læreplanen legges det opp til at nettopp kunnskap om Holocaust skal være et verktøy for å forstå og forebygge ekstreme holdninger og handlinger. I denne studien drøfter vi blant annet om ungdommene ser på dette som en meningsfull øvelse.

2: Å navigere mellom da og nå: Utdanning for berekraftig utvikling i møtepunktet mellom maritim historie og historiedidaktikk

Nøkkelord: utdanning for berekraftig utvikling; blue humanities; maritim historie; historiedidaktikk; miljøhistorie.

Vidar Fagerheim Kalsås, Førsteamanuensis i historie, historiedidaktikk og historiekultur, Universitetet i Stavanger; vidar.f.kalsas@uis.no

Marie-Theres Fojuth, Førsteamanuensis i historie, historiebruk og miljøhistorie, Universitetet i Stavanger; marie-theres.fojuth@uis.no

I dette innlegget vil vi diskutere kva verdi havets historier kan ha for å tenke om problemstillingar som går under komplekset berekraftig utvikling. Menneske sine relasjonar til havet er komplekse. Havet dekker ca 70% av jordas areal og utgjer 90% av rommet for habitabilt liv. Menneske har nytta havet for ressursar, transport og migrasjonsrute, samstundes som havet har utgjort eit stengsel, ei grense og ein stad for kjente og ukjente farar. I vår samtid har naturvitskapeleg forskning skapt eit anna bilete av havet, eit hav prega av verknadar frå menneskeleg aktivitet i form av klimaendringar, artsutrydding og kjemisk forureining. I politiske diskursar blir havet samstundes peika på som ein stad med viktige ressursar for ei omlegging til eit berekraftig samfunn.

I dette konferanseinnlegget stiller vi spørsmålet: Korleis kan maritim historie bidra til utvikling av grønt medborgarskap? Det empiriske grunnlaget er emnet Havets historier, eit nyleg utvikla emne ved Universitetet i Stavanger. I emnet blir global-, lokal-, sosial- og miljøhistoriske perspektiv nytta i kombinasjon med historiedidaktikk og historiebruk, for å utfordre historie- og lektorstudentar sin tenking om relasjonar mellom menneske og hav i fortid, samtid og framtid. Emnet vil bli diskutert i ljøs av utdanning for berekraftig utvikling og det miljøhumanistiske perspektivet «slow violence» (Nixon, 2009). Vi vil kontekstualisere diskusjonen i ljøs av den norske skulen sin læreplansrevidering *Fagfornyninga*, kor berekraftig utvikling er løfta fram som eit tverrfagleg tema. Vår ambisjon er i innlegget å peike på potensialet for utdanning for berekraftig utvikling som ligg i møtepunktet mellom maritim historie og historiedidaktikk.

3. Å skrive seg selv inn i historien:

Nøkkelord: Globalhistorie, nasjonalhistorie, LK20, multikultur, historieformidling, vgs

Nils Håkon Nordberg, lektor på Drammen vgs, nils.hakon.nordberg@gmail.com, hovedforfatter på lærebøkene «Historie på tvers for vg2» (2021), «Historie på tvers for vg3» (2022) og «Historie på tvers for påbygg» (2022). I 2021 utga han «Vurdering uten prøver» (Universitetsforlaget), rettet mot lærerstudenter.

Sammendrag av presentasjonen

Vi lever i en kompleks og fragmentert tid. Historiefaget spiller en viktig rolle i å skape overbyggende narrativer som bidrar til gode forståelsesrammer. Disse narrative må være i kontinuerlig utvikling – de må skapes på nytt og på nytt.

Dette foredraget tar utgangspunktet i noe den stadig aktuelle og populære rapduoen Karpe uttalte på «Lindmo» i januar 2022: At det er viktig for minoritetsungdom å se seg selv i det norske samfunnet. Å se sine egne kulturuttrykk bli en del av det norske; å oppleve at ansikter med alle typer hudfarger er representert i den norske offentligheten.

Dette perspektivet er svært relevant også for historiefaget; ikke bare med tanke på minoritetsungdommen. Hvordan kan historie formidles på en slik måte at nye generasjoner kan skrive seg selv inn i historien og dermed se relevansen av egne erfaringer og bakgrunn? Og hvordan kan globalhistorie, dybdehistorie og de store spørsmål arbeides med i lys av nasjonalhistorien og i møte med et samfunn i forandring?

Seminarrom D: Frie foredrag 4

Ordstyrer: Marte Nesse Læg Reid

1: «Sivilsamfunnsliggjoring» av religion og kirke: religion som statsfunksjon og framveksten av religion som sivilsamfunnsfenomen i 1840- og 50-årenes Norge

Nøkkelord: statsreligion, religionsfrihet, organisasjonsfrihet, sivilsamfunn

Per Kristian Aschim, Per.K.Aschim@mf.no, førsteamanuensis II, MF vitenskapelig høyskole

Sammendrag

I første halvdel av 1800-tallet vokser det på det religiøse feltet fram nye ytringskanaler og organisasjonsformer ved siden av statsreligionen med det statskirkelige geistlige embetsverket. Opphevelsen av konventikkelplakaten (1842) og dissenterloven (1845) skaper religiøs forenings- og organisasjonsfrihet, og med det nye rom for ikke statlig initiert og organisert religiøs praksis. Samtidig vokser det fram nye periodiske medier på det religiøse feltet, som gir nye muligheter for opinionsdannelse.

Mens dissenterloven skaper rom for det jeg vil foreslå å kalle «religion-overfor-staten», foreløpig begrenset til kristne trosretninger, skaper opphevelsen av konventikkelplakaten større rom for «kirke-overfor-staten», kristelige tiltak og forkynnelse som uten å være initiert av staten heller ikke bryter med statskirken. Både de nye organisasjonsformene og de nye periodiske mediene bidrar til det jeg vil foreslå å kalle «sivilsamfunnsliggjoring» på det religiøse feltet. Her spiller organiseringen av private foreninger for prester ved siden av den geistlige tjenestevei fra 1842 og framover, og diskusjonen om behovet for en egen organisering av kirken en viktig rolle, ved siden av framveksten av kristelige misjons- og indremisjonsorganisasjoner og «dissentermenigheter».

Prosjektet er tilknyttet UiO:Norden-prosjektet «Nordic Civil Societies: Global, Transnational and Regional Encounters since 1800».

2: Entangled Histories and Transloyalties: The German Evangelical Congregation in Oslo, 1909 – 1959

Nøkkelord: Norwegian-German Relations, World Wars, Transloyalties

Bidragster: Frieder Ludwig, Professor i globale studier og religion, Fakultet for teologi, diakoni og ledelsesfag (FTDL), VID Specialized University Stavanger, Engelsminnegate 16A, , 4008 Stavanger, e-post: frieder.ludwig@vid.no, tlf: + 47 51516263

Sammendrag: This study presents first insights of a research conducted together with Veline Backofen and Joar Haga. It focuses on one of the early migrant congregations in Norway: the German Evangelical Congregation, founded in 1909. The first pastor, Viktor Hermann Günther (1879-1965, pastor from 1909-1939 and 1947-1955), understood his role as ‘mediator between Norway and Germany’ – with an intention to represent German interests in Norway. He was a nationalist, and, at least initially, expressed his support for the Nazi ideology. Yet his wife, Dorothea Günther (nee Lichtheim, 1876-1943), was of Jewish decent, and the family was threatened by the regime. Viktor Hermann Guenther was also a friend of Eivind Berggrav (1884 -1959), who was interned during the Nazi occupation. Günther’s reports indicate his growing frustration.

This presentation introduces the complex interactions and processes of transloyalties during the first fifty years of the congregation; the turning points and the ‘reconstruction of history’ after the Second World War. It is based on sources from the Congregational Archives in Oslo, Nasjonalbibliotheket, Oslo, the Evangelische Zentral Archiv, Berlin, the Archives of the Foreign Office, Berlin, the University Archives, Marburg and on secondary literature. It is work in progress.

3: Eit opprop for den kristeleg nasjonalismen i vårt land?

Nøkkelord: Politisk teologi, kristendom og demokrati, embetsmannsregimet og venstrerørsla.

Morten Øveraas, ph.d., morten@romsdalsmuseet.no, konservator/forskar ved

Romsdalsmuseet.

Det politiske landskapet vart fragmentert under riksrettsprosessen i Noreg på 1880-talet.

Oppropet Til Christendommens Venner i vort Land skapte furore i 1883. I lys av teoriar om at ‘det kristne Venstre’ «fortsetter hvor oppropene slapp»,¹ samt at oppropets ideologi ‘tapte’ allment-politisk, men ‘vann’ innanfor kyrkja,² argumenterer eg for at ‘opproparane’ uttrykte kristeleg nasjonalisme – eit folk sin politiske status avhang om dei underordna seg Guds vilje, uavhengig styreform. Med dette anvendte ‘opproparane’ eit etablert politisk språk. Dei aktualiserte dermed fellesnemnarar med ei rekkje aktørar, òg innanfor venstrerørsla.³ I den polariserte konteksten kring riksrettstriden og oppropet i 1883, var det såleis visse politisk-teologiske samanfall mellom fleire av dei stridande partane.

¹ Sjø Wisløff, C. F. (1961) Politikk og kristendom. En studie omkring «Til Christendommens Venner i vort Land» (januar 1883). Bergen: A.S. Lunde & Co’s forlag, s. 201.

² Elstad, H. (2008) «Det gjælder en Kamp for vort Folks Velfærd.» Til tolkinga av «Til Kristendommens Venner i vort Land», Historisk Tidsskrift 87(4), s. 655.

³ Øveraas, M. (2021) Teokratiets folkelærarar. Folkehøgskular og kristeleg nasjonalisme i Noreg ca. 1814-1905. [Doktorgradsavhandling], Stavanger: Universitetet i Stavanger, s. 300-301.

Seminarrom E: Alle vegar fører til Rom – også frå nord. Spor av nordisk mellomalder i Vatikanarkivet.

- **Kirsi Salonen:** Hvordan kunne det pavelige pønitiariet hjelpe de som hadde syndet eller ville synde – og hva vet vi om det? (kort intro til tematikken)
- **Torstein Jørgensen:** Hva mer brakte Olav Engelbrektson hjem fra sin Romaferd i 1523 enn sitt pallium?
- **Sigrun Høgetveit Berg:** Uvitande eller kalkulerande? Om ulovlege inngåtte ekteskap og pavelege ekteskapsdispensasjonar
- **Kirsi Salonen:** Norske kanniker på vei til Rom
- **Jo Rune Ugulen Kristiansen:** Dei nordiske ekspedisjonane til Vatikanarkivet i mellomkrigstida og bruken av arkivmaterialet i dag

Sesjonssamandrag

I mellomalderen var det to type lovverk som regulerte folk og samfunn – kyrkjerett og verdsleg rett. Den katolske kyrkja sin kanoniske rett var internasjonal, medan ulike statar og område hadde kvar sine verdslege lovgjevingar. Den kanoniske retten regulerte åndelege saker og det som «hørde kyrkja til», og dei alvorlegaste brota på denne retten var det berre paven som kunne ta stilling til – ved å gje *absolusjon* frå svært alvorlege synder og *dispensasjon* for uopprettelege feil. Desse bots- og disiplinærsakene kunne altså ikkje avgjerast i det lokale bispedømmet, men vart sende til det pavelege pønitiariet – eller «botskontoret» – ved kurien. Gjennom tre presentasjonar vil denne sesjonen ta opp ulike døme på saker frå den norske kyrkjeprovinsen som vart behandla ved pønitiariet i seinmellomalderen.

Arkivet frå dette kontoret vart opna for forskarar først på slutten av 1980-talet, og var såleis den første store mengda av nytt tilgjengeleggjort nordisk kjeldemateriale i Vatikanet, sidan dei fellesnordiske kjeldeekspedisjonane dit i mellomkrigstida. Innleiingsvis vil difor sesjonen kort presentere kontorets jurisdiksjon, kva slags saker som vart behandla og kva slags type kjelder som er bevart frå mellomalderen i arkivet. Avslutningsvis vil sesjonen også presentere kjeldeekspedisjonane i mellomkrigstida og drøfte moglegheitene for bruk av materialet i Vatikanarkivet i dag.

Enkeltsamandrag

1. Torstein Jørgensen, professor emeritus, ViD/Universitetet i Bergen
torstein.jorgens@gmail.com

Hva mer brakte Olav Engelbrektson hjem fra sin Romaferd i 1523 enn sitt pallium?

I løpet sin palliereise til Roma i 1523 sverget erkebiskop Olav Engelbrektson to motstridende troskaps-eder; først som electus på utreisen i Nederlandene til den landflyktige kong Christian II, og dernest som utnevnt erkebiskop på hjemreisen i Slesvig-Holstein til kong Frederik I. Fenomenet 'ed' i ulike former var som kjent et allment forekommende element i middelalderens sivile lovgivning og rettspraksis. Men det stod også sentralt i kirkens kanoniske rett og i teologien. I dette paperet vil vi med Olav Engelbrektsons tilfelle som

eksempel se nærmere på hvordan kirken i middelalderen tolket og definerte 'ed', og på hvorledes eds- og menedsrelaterte saker som såkalte 'reservatdelikt' ble håndtert ved og av Den Hellige Stol.

2. Sigrun Høgetveit Berg, førsteamanuensis, AHR, UiT Noregs arktiske universitet
sigrun.hogetveit.berg@uit.no

Uvitande eller kalkulerande? Om ulovlege inngåtte ekteskap og pavelege ekteskapsdispensasjonar

Den katolske kyrkja si ekteskapslovgjeving var i mellomalderen omfattande, men kjernen i synet på kva som var eit gyldig ekteskap var enkel og todelt: *consensus* (samtykke) og *consummatio* (samleie). I den rekkjefølgja. I tillegg måtte ein del føresetnader vera til stades, som til dømes at ektefellene ikkje kunne vera for nært skyldte. Det fjerde Laterankonsilet i 1215 slo fast at ein ikkje kunne gifte eg nærare enn i 4. ledd, og det galdt ikkje berre blodsbeslekta, men osgå dei som var svogerskapsskyldte og åndeleg skyldte, altså fadderar i dåpen. Eit gyldig ekteskap var også det som skulle til for at mogelege ungar vart ektefødde, og med det kunne ta arv i første arveklasse. Med andre ord, gyldigheit av ekteskap hadde vidtrekkjande konskevensar. Men – det fanst eit botemiddel for ekteskapshindringar eller ugyldig inngåtte ekteskap, og det var å søkje paven om dispensasjon frå lovgjevinga. Desse søknadane kom til pønitiariatet – og der finn me i 1492 Ingjerd Erlendsdotter og Arald Kane – frå den absolutte fremste landeigande eliten i Noreg. Kva var feil med ekteskapet deira og korleis argumenterte dei for dispensasjonen?

3. Kirsi Salonen, førsteamanuensis, AHKR, Universitet i Bergen
Kirsi.Salonen@uib.no

Norske kanniker på vei til Rom

Det pavelige pønitiariat håndterte supplikker fra hele det kristne området i verden – også fra Norge. Embetets kunder var menn og kvinner, lekfolk og geistlige, som hadde begått en eller annen alvorlig synd eller forbrytelse eller som trengte (med god grunn) en dispensasjon som tillot dem å agere på en måte den kirkelig lovgivning ikke tillot. Pønitiariatet har håndtert over hundre søknader fra nordmenn. En stor del av de norske supplikanter var unge menn som ville bli prest, men ikke kunne motta prestevielse fordi de var uekte barn. En annen stor del av norske supplikanter var lekfolk som enten ville gifte seg på tross av et ekteskapshinder, eller lekmenn som hadde drept eller fysisk skadet en prest eller en munk. Den tredje store gruppen av norske supplikanter var vanlige prester som hadde drept eller gjort vold mot en lekmann eller en annen prest. Blant de norske supplikanter finner vi også menn med høyere kirkelige stillinger: biskoper eller kanniker. Denne presentasjonen fokuserer på de søknader som norske kanniker har sendt til det pavelige pønitiariat i senmiddelalderen. Presentasjon avslører hvem de var, hvordan de hadde syndet eller hva de ville ha fra paven.

4. Jo Rune Ugulen Kristiansen, førstearkivar, Arkivverket
runugu@arkivverket.no

Dei nordiske ekspedisjonane til Vatikanarkivet i mellomkrigstida og bruken av arkivmaterialet i dag

Mellomkrigstida kan truleg karakteriserast som ein gullalder for det skandinaviske samarbeidet, i det minste når det gjeld den relativt smale sjangeren utgjeving og innsamling av kjelder frå mellomalderen. Dette kom ikkje minst til praktisk uttrykk gjennom den koordinerte innsamlinga av kjelder frå Vatikanarkivet. Anført av svensken Ludvig Magnus Bååth, dansken Alfred Krarup og nordmannen Oluf Kolsrud, gjorde dei ein stor innsats for å samla inn og gjera tilgjengeleg viktige kjelder til nordisk historie i mellomalderen. Innlegget vil gje eit lite innblikk i dette viktige nordiske samarbeidsprosjektet, og til slutt trekka nokre linjer fram til vår eiga tid om korleis dette materialet i ettertid har vore brukt og korleis det kan brukast i framtida.

Kl 15.30-16.50

Auditorium Egget: Rundebord - Historieforståelse i samfunnet: Volve eller Muse?

Nøkkelord: Historieforståelse; historiedisiplin; historiefag; samfunnsdebatt; historie og samfunn.

Organisert av: Kjersti Brathagen, Eirik Brazier og Karl Christian Alvestad. Alle ved USN.

Moderator for rundebordet: Karl Christian Alvestad, karl.c.alvestad@usn.no

Dette rundebordet ser på spørsmålet om hvordan forståelsen av og tilnærmingen til historie spiller forskjellige roller i et samfunn som kan beskrives som preget av både fragmentering og sammenveving. Og, spør samtidig om hvordan historiefaget kan bidra til hvordan vi navigerer og tenker i et slikt samfunn. Noe refleksjon rundt om fenomenets påståtte «nåtidighet» vil nok også bli med. Historiefaget bidrar til hvordan et samfunn reforhandler fortellingen om seg selv med hver ny generasjon. Hvordan forskjellige grupper i et samfunn forstår historie, underviser om fortid på skole og universitet samt bruken av slike fortellinger i det offentlige ordskifte, påvirker det større fellesskapet. Da ved å fragmentere, sammenveve, eller videreføre eksisterende mønstre. Historie som universitetsfag, skolefag og som deltakende fortellinger i det offentlige ordskifte vil være fokusområder, og bidragene vil reflektere forskjellige perioder og tematikker utfra bakgrunnen til bidragsyterne.

Rundebordet tar opp igjen tråden fra to sesjoner om historie i samfunnet på de forrige Historiedagene (Tromsø, 2021), og har som mål å engasjere både deltakere og publikum til en livlig samtale om historiefaget og –disiplinens rolle i samfunnet i dag.

Innlederne i dette rundebordet vil starte med å løfte frem de følgende perspektivene:

- **Historie i lærerutdanning. utfordringer rundt historisk empati, flerstemte perspektiver og narrativ i undervisning samt kommunikasjon rundt historie.**
 - Universitetslektor Kjersti Brathagen, USN, Kjersti.brathagen@usn.no
- **Historieforståelse og eldre historie**
 - Førsteamanuensis i historie Miriam Jensen Tveit, Nord Universitet, miriam.tveit@nord.no
- **Historie som pappsløyd? Historie, historisk tenkning og historieundervisning for studenter og elever som ikke skal bli historikere**
 - Førsteamanuensis Nik. Brandal, Oslo Nye Høyskole, nik.brandal@oslonh.no
- **War! What is it good for? Hvilken funksjon har fortellingene om Krigen i dagens samfunn?**
 - Den tradisjonelle fortellingen om okkupasjonsårene i Norge har vært under kontinuerlig press i mer enn tre tiår. Den dominerende etterkrigsfortelling om krigsårene er i dag erstattet med mange ulike fragmentariske narrativ som

fokuserer på geografiske områder, grupper, og enkelt aktører. Dette reiser nye spørsmål om hvilken rolle fortellingen(e) om andre verdenskrig har og skal ha i det norske samfunnet anno 2022.

- Førsteamanuensis Eirik Brazier, USN, Eirik.brazier@usn.no
- **“Powerfull knowledge” og læreplanens betydning.**
 - Læreplanforskeren Michael Young har introdusert begreper «powerfull knowledge» for å beskrive det han mener bør være prinsipper for læreplaner. Med begrepet ønsker Young å fremheve læreplanenes betydning for sosial utjevning ved å hevde at fagene har en kjerne av kunnskap som alle må kunne få anledning til å tilegne seg. Den fagspesifikke kunnskapen Young sikter til er kunnskap som evner å overskride hverdagsforestillinger og kunnskap tilegnet i det daglige liv og som gir elevene redskaper for å generalisere og tenke. Det er kunnskap som hjelper oss til å «think the un-thinkable and the yet-to-be-thought». Sagt på en annen måte - dette dreier seg om tilegnelse av akademisk kunnskap og fagets «koder», for å bruke Jan Frode Hatlens terminologi (Hatlen, 2020). Spørsmålet som vil bli diskutert i innlegget er om og på hvilken måte Youngs begrep er relevant for den nye læreplanen i historie for videregående. Gir Youngs begrep mening i en historiefaglig sammenheng og kan det bidra til at vi forstår hvordan og hvorfor den nye læreplanen i historie er utformet slik den er?
 - Universitetslektor Karsten Korbøl, UIO, karsten.korbol@ils.uio.no

Seminarrom A: Kvinnehistorie – gammel sjanger, nye aktører og trender

Nøkkelord: kvinnehistorie, fragmentering, sjanger, identitetspolitikk, historikernes rolle og samfunnsoppdrag

ved Mona Holm, konservator NMF ved Anno Museum og stipendiat i historie ved IAKH, UiO (mona.holm@iakh.uio.no), og Eirinn Larsen, professor i historie, IAKH, UiO (eirinn.larsen@iakh.uio.no)

I løpet av 1970-tallet ble historiefaget fragmentert. Så sier i det minste den historiografiske saga med referanse til både kvinnehistorie og identitetspolitikk. I Peter Novicks *That Noble Dream* fra 1988, blir den identitetsdrevne historieskrivningen til og med beskrevet som del av problemet for at den felles standarden i historiefaget hadde falt. Men hva karakteriserer den historiske forskningen og minneproduksjonen om fortidens kvinner i dag – og hvem står bak?

I denne dobbeltsesjonen ønsker vi å illustrere og diskutere kvinnehistoriens utvikling de siste tiårene med blikk for det som skjer både innenfor og utenfor historiefaget. For hvem er det som i dag mobiliserer kvinneperspektivet på fortiden, og har faghistorikerne den fremtredende rollen de hadde på Novicks tid? Slik søker sesjonen å nærme seg konferansens overordna tema – hva er historiefagets rolle i vår fragmenterte tid, og at historieforskning og -skrivning handler om å skrive noens fragmenters historie. Hvem skrives inn i historien når kvinneperspektivet mobiliseres – og har det noe å si at historikerne igjen synes å svikte kvinnehistorien?

Paperpresentasjon

Del 1: Kvinneperspektiv, transnasjonalisme og minner

Sesjonsleder: Eirinn Larsen

Mona Holm, konservator NMF og stipendiat i historie ved IAKH, UiO «Det første landet i verden for kvinner»: Transatlantiske kvinnepolitiske forbindelser rundt 1900

I masseutvandringens tidsalder fra Norge til USA skjer det samtidig en stor kvinnepolitisk mobilisering og en rivende utvikling av kvinners rettigheter i begge land. Kvinnesakskvinner på begge sider av Atlanteren knyttet kontakter og var gjensidig påvirket av hverandre. Disse kontekstene har generelt blitt ignorert både i norsk-amerikansk historieskrivning, i migrasjonshistorien generelt, og i norsk kvinnehistorie. I den norsk-amerikanske historiografien har kvinner generelt fått svært liten plass. Det er behov for å reskrive norsk-amerikansk utvandringshistorie. Prosjektet tar utgangspunkt i den norske forfatteren, maleren og kvinnesakskvinnen Aasta Hansteens opphold i USA fra 1880 til 1925. Det nye ved prosjektet er å vise en sammenheng mellom hvordan transnasjonalismen i de

kvinnepolitiske nettverkene fungerte som agenter for endring og hvordan dette overskrider nasjonalstatene og den metodologiske nasjonalismen som har ligget til grunn for mye av forskingen på kvinnepolitisk organisering og dens betydning for demokrati og menneskerettigheter.

Elisabeth Johansen, forlegger og masterstudent i historie ved IAKH, UiO Reis kjerringa! Kystkvinneskulpturer som minnepolitiske initiativ

Fra 1992 er det blitt reist et titall skulpturer på kysten fra Verdens Ende i Vestfold til Kvæfjord i Troms, til minne om forskjellige kategorier kvinner. Initiativene til å hedre kvinnene er tatt av privatpersoner eller organisasjoner. Felles for de fleste av skulpturene er at de representerer kvinner som har stått for den livsnødvendige hverdagsinnsatsen som har muliggjort at mennene kunne hente sin inntekt på havet, som «Ishavskjerringa», «Fiskerkona» eller «Sjømannskona». To av skulpturene hedrer kvinner som var basisen i to viktige deler av fiskerinæringa, «Klippfiskkjerringa» og «Sildekona».

Med utgangspunkt i noen valgte eksempler presenteres hva som var bakgrunnen for å løfte disse kvinnene frem, hva kunnskapen og minnet om disse kvinnene var på det tidspunkt skulpturene ble etablert, og hvilke debatter etableringene reiste, inkludert historikernes rolle i disse.

Inger Elisabeth Haavet, professor i kjønns historie ved AHKR, UiB Fragmentering eller integrering? Kjønns historie i akademia gjennom 50 år.

Innlegget trekker opp noen lange linjer fra Ida Bloms kvinnehistoriske oppvåkning i forbindelse med EF-kampen i 1972 og fram til dagens situasjon for faget. Har det skjedd fragmentering eller integrering i forskningstema, metoder, forskerkollektiv innad og utad? Hva har skjedd med rekruttering og integrering i institusjonenes FOU-virksomhet? Hvor står kvinne- og kjønns historien i faget i dag? Er det kvinneflukt fra faget – i så fall hvorfor? Kommentar ved professor i historie Knut Dørum, Universitetet i Agder

Rundbordsdiskusjon

Del 2: Har historikerne sviktet kvinnehistorien?

Marta Breen, sakprosaforfatter og feminist. Står brak en rekke kvinnehistoriske bøker

Hege Duckert, journalist og forfatter. Har nylig utgitt Norsk kvinnehistorie på 200 sider

Inge Ås, multimediekunstner, forfatter, lesbisk aktivist og initiativtaker til Kvinnebevegelsens arkiv.

Seminarrom B: DEN TEOLOGISKE VARIABEL – fra Hemmingen til Pontoppidan

Nøkkelord: tverrfaglighet, historiske narrativer, teologi, profesjon

Tarald Rasmussen, prof. em. i kirkehistorie, Teologisk fakultet, Universitetet i Oslo

e-postadresse: tarald.rasmussen@teologi.uio.no

Arne Bugge Amundsen, professor i kulturhistorie, Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo

e-postadresse: a.b.amundsen@ikos.uio.no

Fredrik W. Thue, professor i profesjonshistorie, Senter for profesjonsstudier, Oslo Metropolitan University

e-postadresse: Fredrik.Thue@oslomet.no

Forholdet mellom disiplinene kirkehistorie og historie har i norsk sammenheng dels vært et ikke-forhold og dels vært et avstandsforhold. Norske historikere har tradisjonelt forholdt seg lite til teologi- og kirkehistorie. Det har fått betydning for de store og små historiske narrativene.

I tidligere historiske perioder har teologi og kirkelig kultur vært en sentral del av virkeligheten både lokalt og nasjonalt. I et prosjekt om «presten som profesjonsutøver» har paneldeltagerne blant annet forsøkt å utforske hva prestenes selvforståelse har betydd for deres embetsutøvelse og deres handlingsrom. Dette perspektivet er relevant på et overordnet, statlig nivå, siden prestene var den dansk-norske statens viktigste formidlere av styringsideologi og moralsk kontroll. Perspektivet er også relevant på lokalt nivå, siden de fleste prester utøvde sin profesjonalitet i et konkret prestegjeld, der de gjerne forble livet ut.

Panelet vil – i lys av konferansens overordnede tema «fragmenter og fragmentering» – utforske hvilken betydning det kan ha om man tar teologien og den geistlige selvfortolkningen på alvor. Vil det kunne utfordre noen av de mest vanlige historiske narrativene om de første århundrene etter reformasjonen?

Delbidrag:

Tarald Rasmussen:

Niels Hemmingsen (1513-1600) var en av de sentrale ideologene for den dansk-norske reformasjonen. Ikke minst bidro han til å formulere idealene for en ny nøkkelf profesjon for oppbyggingen av det nye dansk-norske dobbeltmonarkiet, nemlig presten. Hemmingsens omfattende håndbok for prestestanden: *Pastor sive pastoris optimus vivendi agendique modus*, ble trykt i minst 14 utgaver i årene fra 1562 til 1590. Han forteller her hvordan de beste guttene i lokalsamfunnet tidlig skal velges ut og støttes i skole og studium fram til de kan gå inn i kallet som prest. Og presteprofesjonen defineres på en helt anen måte enn før reformasjonen. Den er ikke begrenset til forkynnelse og sakramentutdeling, men omfatter også en rekke andre oppgaver som vi i dag ikke vil regne som kirkelige eller religiøse.

Prestens nøkkelfrolle i tidlig-moderne samfunnsbygging i Danmark-Norge har likevel ofte gått under radaren i nyere norsk historieskriving. Et ferskt eksempel er UiOs nettsted ”Norges historie”, med 32 artikler om perioden 1550-1600. Ingen handler om presterollen, og der presten nevnes, er hans hovedoppgave fortsatt å formidler forestillinger om synd. Innlegget vil med utgangspunkt i Hemmingsens *Pastor* tegne et bredere bilde både av den nye presteprofesjonens idealer og oppfølgingen av disse idealene i Norge.

Arne Bugge Amundsen:

I utformingen av det moderne profesjonsidealet står **Erik Pontoppidan** (1698-1764) sentralt. Å tolke hans *Collegium Pastorale Practicum*, utgitt i 1757 på grunnlag av forelesninger han holdt for vordende prester i perioden 1738-1745, gir et enestående innblikk i hvordan han så for seg at en ny tids embetsmenn skulle agere. Pontoppidan la vekt på betydningen av indre overbevisning, moralsk og religiøs overlegenhet, introspeksjon og vilje til å vurdere effekten av embetsgjerningen. Embetsmannen skulle forstå seg selv, men også forstå dem han hadde makt over, påse at han handlet og talte slik at han ble forstått. Embetsmannen skulle også arbeide for å utvikle sine undergivne moralsk og intellektuelt, bekjempe overtro og fordommer, og skape gudfryktige undersåtter for den eneveldige kongen.

I Pontoppidans verdens var ikke makt eller pondus tilstrekkelig, det måtte en spesiell ethos til, en ethos som skapte troverdighet og tillit hos allmuen. Med en slik posisjon la han grunnlag for en økt påvirkningskraft hos embetsmennene, men også for en utvidet selvkritisk og refleksiv holdning blant dem.

Om Pontoppidans teologiske posisjon tas på alvor og innarbeides i det historiske narrative, kan det kastes nytt lys over Michel Foucaults begrep om «pastoral power». Foucault så «pastoral power» som en ny fase i den moderne maktutøvelse, men den andre siden av fenomenet var økt introspeksjon og selvkritikk hos maktutøverne.

Fredrik Thue:

Interessen for profesjoner som forvaltere av sentrale verdier i det moderne samfunnet er primært av britisk og amerikansk opprinnelse. Profesjoner ble i denne tradisjonen oppfattet som «liberale profesjoner» som tilbød sine tjenester til klienter på et marked. Advokater og leger var ifølge denne definisjonen de idealtypiske profesjonene. I det kontinentale Europa har derimot de moderne profesjonene vokst frem i nært samspill med staten. Gjennom sin utdanning og sitt yrkesetos har de forlent statsmakten med en moralsk autoritet. Samtidig har de fungert som formidlere mellom staten, sivilsamfunnet og individet. Ved å studere profesjonsutøvelse kan blikket på offentlig maktutøvelse i mange tilfeller vendes fra et fugle- til et froskeperspektiv.

På denne bakgrunnen fremstår den lutherske presten som et sentralt, men neglisjert historisk forelegg for de moderne profesjonene i norsk og nordisk sammenheng. Tre brytningstider i den lutherske presterollens utvikling peker seg ut som særlig interessante: (a) dens første tilblivelse etter Reformasjonen, (b) statspietismens og opplysningstidens «pedagogisering» av religionen, allmueskolens fremvekst, og synet på presten som «folkelærer», og (c) fremveksten av et sivilsamfunn med folkelige vekkelser som en viktig katalysator, og den lutherske prestens transformasjon fra statlig øvrighet til den vakte menighetens hyrde.

Seminarrom C: Frie foredrag 2

Ordstyrer: Christian Kjellstrøm Melby

1: Skolefaget Heimstadslære (1922-1974): Reformpedagogisk samfunnsfag erstattet Puggeskolens fagfragmentering?

Nøkkelord: Utdanningshistorie, Reformpedagogikk, Nyskolen, Tverrfaglighet, “Learning by doing”

Brit Marie Hovland
førsteamanuensis
VID Specialized University

Paperet utforsker mellomkrigstidens reformpedagogikk og utdanningshistorie med å fokusere rektor Anna Sethne ved Sagene forsøksskole og Oslo-sirkelen som hun var del av. Sethne (1872-1961) oversatte Deweys “learning by doing” til norsk tapning og var brohode for reformpedagogikk som redaktør av *Vår Skole*. Hun var inspirert av og spredte ideene til Montessori, Dewey, Lighthart og Buhler. Rollen hennes som norsk brohode for reformpedagogiske ideer i tidsskrift og debatt, og i Skandinavia fra første NEF konferanse i Elsinore, Danmark 1929. I Elsinore stilte Sethne med skoledirektør i Oslo, Bernhof Ribsskog: To helt sentrale bidragsyttere i mellomkrigstidens komiteer fram mot nye folkeskolelover 1935 og Normalplanen av 1939.

Anna Sethnes internasjonale nettverk var stort og voksende fra de første reisestipend til internasjonale progressive eksperimentelle skoler fra 1910. Hun satt sentralt i utdanningspolitiske reformer fra Enhetsskolekomiteen av 1911, hun ledet kvinnelige lærerinneorganisasjonen og var redaktør for dets tidsskrift *Vår Skole* i flere tiår. Foreningen og tidsskriftet ble et kraftsenter for pedagogisk debatt. Som rektor ved Sagene skole fra 1919 fikk hun også posisjon til å realisere ideene til sin “Nyskole”. Sagene skole hadde internasjonalt ry, og en mengde besøkende. Hovedideen til Sethne var sammenheng og helhet – ikke fragmentert skole og undervisning. Idealet var elevmedvirkning, nyskjerrighet og å lære ved å gjøre. “Skolen er et sted å leve.” Sethne mente derfor skolen måtte være tverrfaglig, praktisk og lokalt orientert.

Paperet utforsker Sethne’s virke, Oslo-sirkelen og Nyskolen som et innsteg til mellomkrigstidens reformpedagogiske utdanningshistorie.

2: Historie i grunnskolen: Brudd, fragmentering og oppløsning?

Nøkkelord: læreplan; samfunnsfag; grunnskole; historie

Jakob Maliks

Jakob.maliks@ntnu.no

Professor i samfunnsfag: Historie

Institutt for lærerutdanning, NTNU

Det kan hevdes at fornyelsen av kunnskapsløftet (LK20) innebærer den største endringen i historiefagets rolle i norsk grunnskole siden 1890. Den historiske dimensjonen i mange skolefag er sterkt svekket til fordel for et utpreget samtids- og fremtidsfokus. I grunnskolens samfunnsfag, der norsk og internasjonal historie tradisjonelt har inngått som en selvstendig del, har pedagogisk begrunnede og samfunnsvitenskapelig orienterte tenkemåter med fokus på temaer, fått tilnærmet fullt gjennomslag. Historie som dannelsesfag fragmenteres ved at faget oppløses som skolefag og rekonstrueres som en tidsattributt knyttet til en håndfull samtidsdefinerte temaer den enkelte lærer har frihet til å velge hvordan skal undervises. Det kan ikke lenger forutsettes at alle barn og unge i norsk grunnskole får en tilnærmet felles og likeartet opplæring i norsk og internasjonal historie.

Hva slags historieundervisning får grunnskolens elever egentlig med de nye læreplanene, og kan det over tid tenkes å få konsekvenser for norsk historiekultur? Jeg vil i dette foredraget skissere noen mulige utviklingslinjer basert på erfaringer med revisjonen av lærerutdanningens samfunnsfag etter LK20 og utvikling av læremidler basert på de nye læreplanene

3: Ny læreplan i historie: Mot en presentistisk historiebevissthet?

Nøkkelord: Historiedidaktikk, historiebevissthet, presentisme, læreplaner

Christian Sæle, christian.sele@uib.no, førsteamanuensis, AHKR, UiB

En ny versjon av læreplanen Kunnskapsløftet er nå under utrulling i skolen. I historiefaget har historiebevissthet og tidssammenhenger fått en mer fremskutt posisjon. Med sin vektlegging av forholdet mellom fortid, nåtid og fremtid, har historiebevissthet lenge vært et sentralt begrep i historiedidaktikken. Læreplanen parafraserer også sentrale historiedidaktiske tekster, og gir slik inntrykk av en sterk fagdidaktisk forankring. Jeg vil i dette paperet problematisere den sammensetningen av tidsdimensjonene som det nye Kunnskapsløftet skriver frem, og argumentere for at dette bryter med gjengse historiedidaktiske og historiefaglige forståelser av disse tidssammenhengene.

Jeg vil ta utgangspunkt i nyere historie- og kulturteoretisk forskning, hvor en sentral tese er at vår allmennkulturelle oppfatning av tid de siste tiårene har forskjøvet seg fra en utviklingsorientert og *historistisk* strukturert historiebevissthet, mot en *presentistisk* historiebevissthet der fortid og fremtid mest fremstår som projeksjoner av nåtiden. Jeg vil argumentere for at det nye Kunnskapsløftet kan leses som et uttrykk for en slik overgang, og at dette innebærer en annen forståelse av historiebevissthetens temporale struktur enn den historiedidaktikken og historieforskningen mer allment legger til grunn. Dette reiser spørsmål ikke bare om forholdet mellom skole- og vitenskapsfaget historie, men også hvordan historiedidaktikken skal forholde seg til et historistisk orientert vitenskapsfag på den ene siden, og et presentistisk orientert skolefag på den andre.

Seminarrom D: Frie Foredrag 5

Ordstyrer: Per Kristian Sebak

1: Cort Adeler. Sjømann og krigshelt fra 1600-tallet

Nøkkelord: Sjøfartshistorie, krigshistorie, globalhistorie, Nederland, Venezia og Kreta.

Opplysninger om meg:

Ole Henrik Gjeruldsen, e-postadresse: ole.henrik.gjeruldsen@gmail.com

Jeg er historiker, ph.d. og sakprosaforfatter. Jeg har skrevet doktoravhandlingen *Den norske hæren 1660–79 – utskrivning og organisering*. Jeg har også skrevet flere bøker og artikler, de fleste om 1600- og 1700-talls historie. Min siste bok er *Cort Adeler. Sjømann og krigshelt fra 1600-tallet*. Jeg har tidligere arbeidet som forsker ved Forsvarsmuseet, og jeg har vært stipendiat i historie ved Universitetet i Oslo. For tiden arbeider jeg delvis som frilanshistoriker og delvis som formidler på Norsk Folkemuseum.

Sammendrag av presentasjonen:

I presentasjonen/foredraget vil jeg fortelle om Cort Adeler som er historien om livet til en av Norges største sjøkrigshelter gjennom tidene. Cort Adeler var fra Brevik og reiste i 1637 til Nederland som femtenåring for å lære navigasjon og matematikk. Etter kort tid ble han opptatt som sjøkadett i den nederlandske marinen. Etter noen år gikk han i 1648 i tjeneste for handelsrepublikken Venezia og deltok i mange år i krigen mot tyrkerne. Som så mange unge menn i Europa på 1600-tallet, gikk også Cort Adeler inn i en fremmed stats krigstjeneste. Cort Adeler viste seg som en fremragende sjømann og kriger, og gjentatte ganger ble hans skip valgt ut til å være flaggskip for de venetianske admiralene. Cort Adeler utviste som skipssjef stort personlig mot i kamp. Etter en fantastisk karriere i venetiansk tjeneste ble han i 1663 ansatt som generaladmiral i den dansk-norske marinen.

Etter at Cort Adeler var blitt generaladmiral i den dansk-norske flåten, drev han også med omfattende forretningsvirksomhet som skipsrederi, salthandel, islandshandel, trelasthandel og ostindiahandel. I presentasjonen vil jeg komme inn på denne virksomheten.

Jeg vil også i presentasjonen ta opp en av biografiskrivningens klassiske utfordringer; det at man skal følge en hovedperson fra vugge til grav, samtidig som det kan være tynt med kilder

i deler av hovedpersonens liv. I presentasjonen vil jeg også ha en PowerPoint-presentasjon med bilder som er relevante for presentasjonen.

2: Sølvskonnerten og den Maritime Mikrohistorien

Nøkkelord: Maritim historie, mikrohistorie, digital humaniora

Dag Hundstad
Instituttleder, Høgskolen i Innlandet
dag.hundstad@inn.no

I 1816 kom den amerikanske skonnerten «Plattsburg» inn til havna Kleven ved Mandal. Det viste seg etter hvert at mannskapet på skuta hadde begått mytteri, noe som førte til en lang og intrikat jakt på de skyldige og på byttet. Skuta var utrustet med 50 tonn kaffe og over 40 000 spanske sølvdollar og gulldubloner, som var beregnet for å kjøpe opium, og den dyrebare lasten var fristende for den internasjonalt sammensatte besetningen. Denne bestod for en stor del av tidligere kapergaster, med erfaringer fra tidligere sjøkriger. Opprullingen førte ikke bare til at flere av mytteristene ble tatt og henrettet, men kaster også lys over den utstrakte smuglingen og smughandelen i de sørlandske småbyene på denne tiden.

Dette var i en vanskelig økonomisk tid for lokalsamfunnene på skagerrakkysten, og smuglingen av kaffen fra «Plattsburg» involverte alle samfunnslag i byen. Med utgangspunkt i den nye boka *Sølvskonnerten – Historien om mytteriet på «Plattsburg»* (Vigmostad & Bjørke 2022), vil forfatteren diskutere hvordan en slik sak også kan utnyttes av mikrohistorikere og i hvilken grad digitaliseringen av aviser og annet kildemateriale kan sies å ha ført til et metodisk paradigmeskifte i historiefaget.

3: Hva er de metodiske utfordringene ved å studere plasthistorie som helhet?

Nøkkelord: miljø, plast, forbrukersamfunn, kysthistorie

Foredragsholder: Victoria Østerberg, victoria.osterberg@uia.no, PhD-stipendiat, Universitetet i Agder

Sammendrag av presentasjon:

Dette sesjonsinnlegget prøver å vise utfordringene ved å forske på plast i sin helhet. I min undersøkelse av hvordan plast ble en del av hverdagslivet langs kysten fra 1950-1990

inkluderes både hverdagslivets materialer som møbler, leker, tekstiler og emballasje, og arbeidslivets materialer som båt- og fiskeutstyr. Men forskning på plastens historie også fragmentert mellom ulike fagfelt med ulike perspektiver og metoder. En må finne forskningsfrontene til blant annet miljøhistorie, teknologihistorie, forbrukshistorie og avfallshistorie, i tillegg til naturvitenskapelig forskning om plast som miljøproblem. Men finner også forskjeller i utviklingen gjennom å lese skandinavisk, anglo-amerikansk og tysk litteratur.

Med mål om å forstå hvordan mennesker langs kysten kom i kontakt med, brukte og tenkte rundt plastmaterialet i tiårene etter andre verdenskrig forsøker dette prosjektet å gripe om helheten av forskjellige plastprodukter. Jeg har analysert diskusjoner og annonser i lokalavisene som kan knyttes til plast i vid forstand, foto og video-materiale og dens dokumentering av hvilke plastprodukter som ble brukt til ulike tider, og der er foretatt semi-strukturerte intervjuer der spørsmål om hverdagsliv og arbeidsliv, ungdom og alderdom belyser endring i bruk og tanker rundt plastmaterialene gjennom fire tiår.

Seminarrom E: Alle vegar fører til Rom – også frå nord. Spor av nordisk mellomalder i Vatikanarkivet.

- **Kirsi Salonen:** Hvordan kunne det pavelige pønitiarietatet hjelpe de som hadde syndet eller ville synde – og hva vet vi om det? (kort intro til tematikken)
- **Torstein Jørgensen:** Hva mer brakte Olav Engelbrektson hjem fra sin Romaferd i 1523 enn sitt pallium?
- **Sigrun Høgetveit Berg:** Uvitande eller kalkulerande? Om ulovlege inngåtte ekteskap og pavelege ekteskapsdispensasjonar
- **Kirsi Salonen:** Norske kanniker på vei til Rom
- **Jo Rune Ugulen Kristiansen:** Dei nordiske ekspedisjonane til Vatikanarkivet i mellomkrigstida og bruken av arkivmaterialet i dag

Sesjonssamandrag

I mellomalderen var det to type lovverk som regulerte folk og samfunn – kyrkjerett og verdsleg rett. Den katolske kyrkja sin kanoniske rett var internasjonal, medan ulike statar og område hadde kvar sine verdslege lovgjevingar. Den kanoniske retten regulerte åndelege saker og det som «hørde kyrkja til», og dei alvorlegaste brota på denne retten var det berre paven som kunne ta stilling til – ved å gje *absolusjon* frå svært alvorlege synder og *dispensasjon* for uopprettelege feil. Desse bots- og disiplinærsakene kunne altså ikkje avgjerast i det lokale bispedømmet, men vart sende til det pavelege pønitiarietatet – eller «botskontoret» – ved kurien. Gjennom tre presentasjonar vil denne sesjonen ta opp ulike døme på saker frå den norske kyrkjeprovinsen som vart behandla ved pønitiarietatet i seinmellomalderen.

Arkivet frå dette kontoret vart opna for forskarar først på slutten av 1980-talet, og var såleis den første store mengda av nytt tilgjengeleggjort nordisk kjeldemateriale i Vatikanet, sidan dei fellesnordiske kjeldeekspedisjonane dit i mellomkrigstida. Innleiingsvis vil difor sesjonen kort presentere kontorets jurisdiksjon, kva slags saker som vart behandla og kva slags type kjelder som er bevart frå mellomalderen i arkivet. Avslutningsvis vil sesjonen også presentere kjeldeekspedisjonane i mellomkrigstida og drøfte moglegheitene for bruk av materialet i Vatikanarkivet i dag.

Enkeltsamandrag

1. Torstein Jørgensen, professor emeritus, ViD/Universitetet i Bergen
torstein.jorgens@gmail.com

Hva mer brakte Olav Engelbrektson hjem fra sin Romaferd i 1523 enn sitt pallium?

I løpet sin palliereise til Roma i 1523 sverget erkebiskop Olav Engelbrektson to motstridende troskaps-eder; først som electus på utreisen i Nederlandene til den landflyktige kong Christian II, og dernest som utnevnt erkebiskop på hjemreisen i Slesvig-Holstein til kong Frederik I. Fenomenet 'ed' i ulike former var som kjent et allment forekommende element i middelalderens sivile lovgivning og rettspraksis. Men det stod også sentralt i kirkens kanoniske rett og i teologien. I dette paperet vil vi med Olav Engelbrektsens tilfelle som eksempel se nærmere på hvordan kirken i middelalderen tolket og definerte 'ed', og på

hvorledes eds- og menedsrelaterte saker som såkalte 'reservatdelikt' ble håndtert ved og av Den Hellige Stol.

2. Sigrun Høgetveit Berg, førsteamanuensis, AHR, UiT Noregs arktiske universitet
sigrun.hogetveit.berg@uit.no

Uvitande eller kalkulerande? Om ulovlege inngåtte ekteskap og pavelege ekteskapsdispensasjonar

Den katolske kyrkja si ekteskapslovgjeving var i mellomalderen omfattande, men kjernen i synet på kva som var eit gyldig ekteskap var enkel og todelt: *consensus* (samtykke) og *consummatio* (samleie). I den rekkjefølgja. I tillegg måtte ein del føresetnader vera til stades, som til dømes at ektefellene ikkje kunne vera for nært skyldte. Det fjerde Laterankonsilet i 1215 slo fast at ein ikkje kunne gifte eg nærare enn i 4. ledd, og det galdt ikkje berre blodsbeslekta, men osgå dei som var svogerskapsskyldte og åndeleg skyldte, altså fadderar i dåpen. Eit gyldig ekteskap var osgå det som skulle til for at mogelege ungar vart ektefødde, og med det kunne ta arv i første arveklasse. Med andre ord, gyldigheit av ekteskap hadde vidtrekkjande konskevensar. Men – det fanst eit botemiddel for ekteskapshindringar eller ugyldig inngåtte ekteskap, og det var å søkje paven om dispensasjon frå lovgjevinga. Desse søknadane kom til pønitiariatet – og der finn me i 1492 Ingjerd Erlendsdotter og Arald Kane – frå den absolutte fremste landeigande eliten i Noreg. Kva var feil med ekteskapet deira og korleis argumenterte dei for dispensasjonen?

3. Kirsi Salonen, førsteamanuensis, AHKR, Universitet i Bergen
Kirsi.Salonen@uib.no

Norske kanniker på vei til Rom

Det pavelige pønitiariat håndterte supplikker fra hele det kristne området i verden – osgå fra Norge. Embetets kunder var menn og kvinner, lekfolk og geistlige, som hadde begått en eller annen alvorlig synd eller forbrytelse eller som trengte (med god grunn) en dispensasjon som tillot dem å agere på en måte den kirkelig lovgivning ikke tillot. Pønitiariatet har håndtert over hundre søknader fra nordmenn. En stor del av de norske supplikanter var unge menn som ville bli prest, men ikke kunne motta prestevielse fordi de var uekte barn. En annen stor del av norske supplikanter var lekfolk som enten ville gifte seg på tross av et ekteskapshinder, eller lekmenn som hadde drept eller fysisk skadet en prest eller en munk. Den tredje store gruppen av norske supplikanter var vanlige prester som hadde drept eller gjort vold mot en lekmann eller en annen prest. Blant de norske supplikanter finner vi osgå menn med høgere kirkelige stillinger: biskoper eller kanniker. Denne presentasjonen fokuserer på de søknader som norske kanniker har sendt til det pavelige pønitiariat i senmiddelalderen. Presentasjon avslører hvem de var, hvordan de hadde syndet eller hva de ville ha fra paven.

4. Jo Rune Ugulen Kristiansen, førstearkivar, Arkivverket
runugu@arkivverket.no

Dei nordiske ekspedisjonane til Vatikanarkivet i mellomkrigstida og bruken av

arkivmaterialet i dag

Mellomkrigstida kan truleg karakteriserast som ein gullalder for det skandinaviske samarbeidet, i det minste når det gjeld den relativt smale sjangeren utgjeving og innsamling av kjelder frå mellomalderen. Dette kom ikkje minst til praktisk uttrykk gjennom den koordinerte innsamlinga av kjelder frå Vatikanarkivet. Anført av svensken Ludvig Magnus Bååth, dansken Alfred Krarup og nordmannen Oluf Kolsrud, gjorde dei ein stor innsats for å samla inn og gjera tilgjengeleg viktige kjelder til nordisk historie i mellomalderen. Innlegget vil gje eit lite innblikk i dette viktige nordiske samarbeidsprosjektet, og til slutt trekka nokre linjer fram til vår eiga tid om korleis dette materialet i ettertid har vore brukt og korleis det kan brukast i framtida.

KI 17.00-18.20

Seminarrom B: Utdanningshistorisk nettverk

Brit Marie Hovland
førsteamanuensis
VID Specialized University

En møteplass for de med interesse for utdanningshistorie, med diskusjon om å skape et nettverk for utdanningshistorie. Fokuset er på hvordan å starte dette, og hva det eventuelt bør inneholde.

Seminarrom C: Frie Foredrag 3

Ordstyrer: Jo Rune Ugulen Kristiansen

1: Underskrift i biter: Norske segl fra middelalderen.

Nøkkelord: sigillografi, middelalder, heraldikk, dokumentasjon, digitalisering

Jo Rune Ugulen Kristiansen, runugu@arkivverket.no, Førstearkivar i Arkivverket

Juliane Tiemann, juliane.tiemann@uib.no, Faglig leder Digital utvikling ved

Universitetsbiblioteket Humaniora

Sammendrag av presentasjonen

Et segl eller sigill er et avtrykk av et stempel (signet eller stamp) i voks, lakk eller annet materiale som hadde en funksjon tilsvarende en personlig underskrift til eieren av signetet/seglet. Dette bekreftet utsteders identitet og/eller til at et dokument (forordning, vitneprov, erklæringer, kontrakter, osv.) var ekte. Seglstudier og sigillografi kan blant annet brukes til sosial- og personhistoriske undersøkelser, og kan gi nye innsikter innenfor mange grener av medievistikken.

Dokumentasjon av segl brukt i Norge i middelalderen er pågående arbeid som hovedsakelig ble utført i sammenheng med katalogisering av materiale ved enkeltinstitusjoner. I denne presentasjonen vil vi løfte innsamling av viktige metadataer for segl som inkluderer beskrivelsen av selve seglmerke og dens typologi. Vi legger vekt på samarbeid og diskusjon av relevante metadataer som tar hensikt til moderne databaseprosjekter, der det norske diplommateriale er sett i et internasjonalt perspektiv. Dette er nøkkelen for å sikre en del av den kulturelle dokumentasjonen av enkeltpersoner og institusjoner fra middelalderen, men også for å legge til rette for framtidig forskning med utgangspunkt i dette materialet. Vi vil også presentere digitaliseringsframgang og metodikk for avfotografering av segl ved Manuskript- og librarsamlingen ved UiB/UBB.

2: Innflytting til Sandefjord på tidlig 1900-tall ifølge Historisk befolkningsregister

Nøkkelord: Migrasjon, byer, Vestfold, folketelling, befolkningsregister, lenking av individdata

Gunnar Thorvaldsen, professor emeritus, UiT- Norges arktiske universitet

Gunnar.thorvaldsen@uit.no

Flytting i Norge på tidlig 1900-tall har i liten grad vært studert vha individdata. At både folketellingene 1910 og 1920 nå er transkribert og i ferd med å bli tilgjengelig, gjør dette realistisk, og i forbindelse med Historisk befolkningsregister kan vi lenke sammen data fra to tellingene på individnivå. Som case-study har jeg valgt Sandefjord, som i 1920 hadde 5764 innbyggere. Innflyttingen hadde vært både stor og variert: Ca 200 fødesteder var representert i 1920 i sjøfartsbyen.

Kildekritisk vil presentasjonen især se på uoverensstemmelser i etternavn, fødesteder og fødselsdatoer mellom folketellingene 1910 og 1920, som er de to første som angir fødselsdato for hele befolkninga. Især kvinnenenes skifte av etternavn i forbindelse med ekteskap ble i denne perioden problematisk. Jeg har kodet fødestedene i Sandefjord og ser hvor nyttig det er.

3: Norske stedsnavn: En kart- og søketjeneste for Norsk stedsnavnarkiv

Nøkkelord: forskningsinfrastruktur, navnegransking, eiendomshistorie, administrasjonshistorie, lenkede åpne data

Henrik Askjer, henrik.askjer@uib.no

Overingeniør, Universitetsbiblioteket i Bergen, Språksamlingene

Sammendrag

Norsk stedsnavnarkiv er en del av Språksamlingene ved Universitetet i Bergen, som ble overført fra Universitetet i Oslo i 2016. Det består av fysiske og digitaliserte seddelsamlinger, samt datasett koblet opp til eksterne ressurser. Eksempler på sistnevnte er Oluf Ryghs Norske Gaardnavne på Nasjonalbiblioteket og matriklene i Digitalarkivet, Registreringssentral for historiske data og Kartverkets databaser. Språksamlingene har beriket datasettene med geografiske koordinater og identifikatorer som kobler stedsnavnene sammen på tvers av datasett. Denne sammenkoblingen gjør at stedsnavnarkivet ikke bare er relevant for navnegranskingen, men også for historiefaglige områder som økonomisk historie og eiendomshistorie. Språksamlingene er i ferd med å samordne datasettene som lenkede åpne data – semantiske data – en teknologi som gir bedre muligheter for sammenkobling av data

enn tradisjonelle databaser. Høsten 2021 lanserte vi nettportalen Norske stedsnavn (toponymi.spraksamlingane.no), der vi har publisert noen av de sentrale datasettene i stedsnavnarkivet. Nettsiden er basert på tjenesten nimisampo.fi, utviklet av Semantic Computing Research Group i Finland. Norske Stedsnavn er fortsatt under utvikling, og på sikt ønsker vi å få på plass tjeneste for redigering og registrering av stedsnavn. Samtidig vil det av hensyn til historiefag forskning være viktig å tilgjengeliggjøre datasettene i sin opprinnelige form.

Seminarrom D: Frie foredrag 6

Ordstyrer: Pål Thonstad Sandvik

1: «Fra plyndring til paradisi. Hvordan skatteparadis har blitt brukt til illegal handel av kunst og historiske antikviteter».

Nøkkelord: skatteparadis, ulovlig kunstsalg, returnering av historiske gjenstander, korrupsjon og museer

Navn, kontaktinformasjon og yrkeserfaring:

Anders Toft Lothe – anderstlothe@gmail.com

Lektor i historie, engelsk og samfunnsfag ved Mailand videregående skole.

Spaltist i kulturavisen Subjekt.

Sammendrag av presentasjon:

Presentasjonen har som mål å aktualisere avsløringene til International Consortium of Investigative Journalists. ICIJ har de siste årene blitt verdenskjente for å ha lekket store mengder hemmelige dokumenter som igjen har lettet sløret på den omfattende bruken av skatteparadis blant verdens makteliter.

Lekkasjen fra 2021, kjent som Pandora-papirene, ga for første gang betydelig innsikt i hvordan skatteparadis har blitt brukt for illegal handel av historiske gjenstander og kunst. Avsløringene rettet også fokus på hvordan respekterte museer og institusjoner har kjøpt kunst som har enten vært plyndret eller stålet.

Presentasjonen vil ha følgende oppbygging:

1. Hva er et skatteparadis og hvordan fungerer det i praksis? Hva er de historiske bakgrunnene for dagens situasjon og hvordan har ICIJ arbeidet med sine avsløringer?
2. Hva har ICIJ avslørt gjennom Pandora-papirene og hva har effekten vært? Hvilke enkeltmennesker (tyver og plyndrere) er nå avslørt og hvordan har de operert?
3. Hvordan har avsløringene aktualisert debatten om returnering av historiske gjenstander og antikviteter og hvordan har museer og kulturinstitusjoner reagert på avsløringene?

4. Hvilken effekt har avsløringene har hatt på det internasjonale kunst/antikvitets-markedet
5. Hva kan bli de langsiktige konsekvensene av avsløringene og vil det ha effekt på museer og kulturinstitusjoner i Norge?

Mer informasjon om Pandora-papirenes avsløringer kan leses her:

1. [Pandora-papirene har avslørt kriminell praksis på museene | Subjekt](#)
2. [Vi trenger mer kritisk journalistikk fra kunstverdenen | Subjekt](#)
3. [Kunsten som støver ned i skatteparadisene | Subjekt](#)

2: “Too big to survive”? Den norske reaksjonen på 1920-årenes bankkrise

Nøkkelord: Bankkrise, «den norske ‘Sonderweg’», demokratisk kapitalisme, forretningseliter, statlig regulering

Knut Sogner

professor, Handelshøyskolen BI

knut.sogner@bi.no

Abstract:

Gikk Norge villig inn for å redusere sin egen forretningselite på 1920-tallet? Gjennom bankkrisen mellom 1922 og 1928 sluttet Norges to største banker å eksistere. Begge hadde røttene sine i tidlig attenhundretalls privatbankvirksomhet, og begge representerte viktige norske forretningsfamilier som aksjonærer, ledere og låntagere.

Det er ikke sikkert bankene hadde behøvd å gå konkurs. Den norske reaksjonen på den internasjonale bankkrisen var en raskt vedtatt Administrasjonslov som brakte banker i en viss situasjon under Norges Banks administrasjon. Deler av den norske forretningseliten – med tidligere statsminister Christian Michelsen i spissen – kjempet mot loven med argumentet om at offentlig administrasjon ville være den sikre veien mot undergangen. Sverige og Danmark valgte helt andre løsninger for å møte sine parallelle bankkriser, og i etterkant viste disse landenes bankvesen seg – som var opprettholdt mye mer intakt – å kunne håndtere et næringsliv i krise på en konstruktiv måte det norske bankvesenet ikke klarte. I Norge ble mange viktige selskaper solgt til utenlandske eiere fordi det ikke var mulig å finne langsiktig norsk finansiering.

Presentasjonen diskuterer Francis Sejersteds tese om at sterke krefter i Norge var skeptiske til store korporasjoner.

3: Heilskapen meir reliabel enn summen av delane? Bustadopplysningar i folketeljingane 1891-2001 som grunnlag for sosio-økonomisk status.

Arne Solli, (UiB), Arne.Solli@uib.no

Sidan midten av 1800-talet har historikarar og samfunnsforskarar nytta yrkesopplysningane i historiske kjelder for å beskrive og kategorisere sosio-økonomisk status. Internasjonalt har HISCO (Historical International Standard of Classification of Occupations) med HISCLASS blitt ein “standard” for klassifikasjon av sosio-økonomisk status. HISTCLASS- prosjektet ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (ISS) UiO tek sikte på å utviklinga av klasse- og lagdeling i Norge gjennom to hundre år gjennom yrkesopplysningar.

Dette foredraget tek som utgangspunkt at denne bruken av yrkesopplysningar for å få innsikt i sosial og økonomiske vilkår er analytisk «uttømd». Dei ofte uklare, tvitydige og mangelfulle yrkesopplysningane (t.d. for kvinner) er den avgrensande faktoren og nytten nye metodar og ulike teoretisk perspektiv (Marx, Weber, Bourdieu) er dermed også avgrensa.

Sidan 1891 har norske ti-årlege folketeljingane vore folke- og bustadteljingar. Folke- og bustadteljingane 1891, 1900, 1910 og 1920 er per 2022 komplett transkribert og tilgjengeleg som datafiler. Bustad-delen av teljingane har likevel fått langt mindre merksemd enn folke-delen, og har ikkje tidlegare vore nytta på individnivå. Bustad-teljinga inneheld detaljerte opplysningar om bustadstandard, bustadforhold og bustadmiljø, som sanitære forhold (bad, toalett), eigarskap og husleigebeløp, opphald i næringseigedom og uthus, støy, bustad i kjeller og loft, tilgjengelege rom (personar per rom) og matlaging (kjøkken). Sidan 1980-åra har data frå bustadteljingane vore utnytta av samfunnsvitarar på aggregert nivå (statistikk for grunnkretsar, kommunar), men aldri(?) på individnivå.

Ein systematisk bearbeiding av bustadopplysningane på bygning- og leilighetsnivå vil derfor kunne vere både eit alternativ og eit supplement til yrkesopplysningane i folketeljingane frå og med 1891. Bustadsopplysningane gjev direkte innsikt i bustadforhold og levestandard og kan dermed danne grunnlag for ny innsikt i sosiale og økonomiske forhold på individnivå. Videre kan dei einskilte bustadvariablane nyttast som faktorar ved konstruksjon av ein additive indeks (bustadindeks). Foredraget vil argumentere for at ein slik bustadindeks kan vere eit betre «måleridenskap» enn yrkesopplysningane. Ein styrke ved ein bustadindeks konstruert på denne måten er at den let seg aggregere til høgare nivå (bydel, byar, kommunar) ved enkle matematiske operasjonar som gjennomsnitt. Om heilskapen – sosio-økonomisk status - er meir reliabel enn summen av enkeltdelane – bustadsopplysningane – er absolutt diskutabelt!

Seminarrom E: Postersesjon

Under historiedagene vil det henge postere med mastergradsavhandlingen til noen studenter i lokalet. Under denne sesjonen vil disse studentene få en anledning til å presentere innholdet sitt for å få litt fagelig feedback.

Mer informasjon vil komme, og gjennomføringen av sesjonen er avhengig av påmelding.

Lørdag 25.06.2022

K1 09.00-10.20

[Auditorium Egget: Forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie](#)

Stikkord: samiske stemmer, perspektiv, historiebevissthet, forskningsetikk, forskningsmateriale, utstillinger

I forbindelse med NRK P2 og UiOs radioserie om samenes historie – eller historie med «samisk perspektiv» – utspant det seg vinteren 2021-22 en stor debatt i flere aviser (Nordlys, Ságat, Khrono), i tillegg til på flere facebook-sider, hvor den vel var heftigst, om bruken av begrepet samisk perspektiv: Var dette en serie med samisk perspektiv, kunne andre enn samer formidle et slikt, eller drev NRK/UiO god gammeldags kolonipolitikk? Og hva med de fagfolkene (historikere og samfunnsvitere) som deltok, hvem representerte egentlig de? Ble samiske stemmer sensurert? Dette var blant de spørsmål som ble stilt, og de indikerer at forholdet mellom samiske forskere/andre urfolkforskere og forskere som tilhører majoritetskulturene er diskutert for lite, i alle fall i offentligheten. Kan man fortsatt tale om et «oss» og «de andre», er det heller tale om et «vi» – eller er begge deler relevante?

Noen av forfatterne som bidro i serien har invitert til diskusjon om spørsmål ikke bare om perspektiv, men også om noen tilknyttede tema som har stor betydning for forskning og formidling om urfolk og andre minoritetsgrupper, og foreslår tre (sammenhengende) sesjoner om forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie. Sesjon 1 er en rundebordssamtale som går rett inn i diskusjonen om hva samisk perspektiv er og hva som er ønskelig når det gjelder samisk historie og annen urfolkshistorie, sesjon 2 og 3 er sesjoner med faglige innlegg. I de tre sesjonene er historie, rettshistorie, kulturvitenskap og arkeologi representert.

Sesjon 1: Rundebordssamtale om perspektiver på samisk historie

Chair: Teemu Ryymin, Universitetet i Bergen (teemu.ryymin@uib.no)

Sesjonen diskuterer spørsmål om perspektiv som er stilt i sesjonsbeskrivelsen med sikte på å videreutvikle forståelsen av hva samisk perspektiv er og innebærer.

Deltagere er Mikkel Berg Nordlie, OsloMet (mikkel.berg-nordlie@oslomet.no), Katri Somby, Sametinget (katri.somby@samediggi.no), Universitetet i Tromsø/Alta. Øyvind Ravna, Universitetet i Tromsø (oyvind.ravna@uit.no), og Ketil Zachariassen, Universitetet i Tromsø

(ketil.zachariassen@uit.no). De fire innleder til diskusjon og det åpnes for innlegg og spørsmål fra salen.

Seminarrom A: Fire foredrag 7

Ordstyrer: Dunja Blazevic

1: People's History of Poland: a Grassroots Project between the Challenges of Fragmentation and Globalisation of History

Keywords: history from below, people's history, global history, history of Poland

Michał Gęsiarz

Ph.D. Student at Adam Mickiewicz University in Poznań

micges@amu.edu.pl

+48 530 707 870

Abstract:

I analysed the emergence of people's history writing in Poland in the context of global history and the challenges of the fragmentation of history. The notion of "people's history" has arrived in Poland in the last decade, following the translations of E. Hobsbawm's and H. Zinn's works. New projects have emerged both in popular and academic writing, of which A. Leszczyński's *A People's History of Poland* (2020) appears to be the most prominent. The new trend isn't without problems such as the academical „Warsaw-centrism” or lack of methodological debate. Bearing this in mind, I search for a more grassroots, methodological perspective. Analysing the latest works, I address three questions. First, I seek their intellectual roots, placing them within the framework of certain philosophical and historical tendencies. Next, I consider who „the people" truly are: who has been the subject of previous research and which groups still await the attention of historians. Lastly, I present methodological perspectives for a transdisciplinary field of people's history. I define challenges and opportunities faced by people's history as a project within as well as a counterpoint to the traditional Polish historiography. I also elaborate on how people's history can merge with global perspectives in order to escape the entanglement in national particularities and create an inclusive counter-proposal to national historiography. Although my research concerns an excerpt of European historiography, I see it as a possible contribution to the broader debate on European and global labour and people's histories.

2: Livsfragmenter og tause kilder. På sporet av en skeiv Sigrid Undset

Nøkkelord: Kilder, taushet, biografi, kulturhistorie, skeiv historie.

Foredragsholder:

Christine Myrvang, christine.myrvang@bi.no, professor i økonomisk historie ved Handelshøyskolen BI.

Sammendrag av presentasjon:

Kan forfatteren Sigrid Undset ha vært en litt annen enn den biografer og forskere har formidlet? Kan hun ha vært en kvinne som elsket kvinner? Foredraget tar utgangspunkt i min bok *Tause kilders tale*. Var Dea Sigrid Undsets store, uforløste kjærlighet?, utgitt på Universitetsforlaget i 2020. Boka ble trigget av et hull i en brevsamling. Brevene er fra Sigrid Undset til hennes svenske pennevenn Dea Hedberg. Den unge Undset utviklet sterke følelser for Dea. Hun vil de skal være sammen for alltid, men relasjonen er tidvis besværlig. Det vesen du har trengt inn i, kjenner ingen uten du og jeg, skriver Sigrid i 1903, halvåret etter at de møttes i Malmø. Hold av meg du som kjenner meg, Dea. Hva som enn skjer, vil jeg elske deg. Våren 1904 blir Dea uten forvarsel forlovet. Sigrid gratulerer. Så er kilden taus i tre år.

Undset ble selv gift, og skilt, og levde deretter som en dypt religiøs alenemor. Kanskje skrev hun om den vanskelige kjærligheten fra en langt mer utsatt posisjon enn vi til nå har forstått. I foredraget kommer jeg inn på hva kildefragmenter og taushet kan si oss om et menneskes livshistorie. Kilder er blitt fjernet og ødelagt. Hedbergs brev til Undset er, med noen få unntak, brakt til taushet av forfatteren selv. Var Dea Sigrid Undsets store, uforløste kjærlighet? Gjennom å forfølge et spørsmål vi kanskje aldri finner et sikkert, kildebelagt svar på, oppdaget jeg en Undset som våget å berøre temaet homofili i litteraturen og i essayer, på maskerte, tilslørte og overraskende måter.

3: Kvinner, Misjon, Utdanning og lojaliteter i KwaZulu-Natal, Sør-Afrika

Nøkkelord: Utdanning, kjønn, lojaliteter, Sør-Afrika, Protestantisk misjon

Ellen Vea Rosnes

Professor

VID vitenskapelige høyskole

Kalpana Hiralal

Professor

University of KwaZulu-Natal

Kvinner har spilt sentrale roller i protestantisk skolearbeid globalt, blant annet som elever, mødre og lærere. Ved å se på skoler og utdanning som transkulturelle kontaktsoner, er fokuset i presentasjonen på å fremheve kvinnelige aktører som forhandlet sine roller i samfunnet. Protestantisk skolearbeid i KwaZulu-Natal, Sør-Afrika, involverte misjonsorganisasjoner fra flere land. Med utgangspunkt i narrative livshistorier innhentet via muntlige kilder og skriftlig materiale fra arkiv i Norge og Sør-Afrika, fokuserer vi på to aktører: Indiske baptistiske kvinnelige lærere og Zulu lutherske kvinnelige elever. Indiske baptistiske kvinnelige lærere, blant dem Kanakamma Rangiah og Sungunamma Rangiah, kom til KwaZulu-Natal for å undervise barn av sørasiatiske migranter som migrerte til området fra det 20. århundre. Det norske misjonsselskap (NMS) kom til område i 1844, men skolearbeidet deres utviklet seg først i nevneverdig grad i det 20. århundre. På det meste var det mer enn 10.000 elever i norske misjonsskoler i KwaZulu-Natal. Flertallet var jenter og Thandiwe var en av dem. Denne presentasjonen utforsker konsekvenser av Protestantiske misjoners skolearbeid blant afrikanske og indiske kvinner i KwaZulu-Natal. Søkelyset er på kjønn og spørsmål rundt lojalitet.

Seminarrom B: Hvordan kan historikerne finne fram i og utøve kildekritikk i et ukjent digitalt landskap?

Nøkkelord: digitalt skapte arkiver, digitaliserte arkiver, kildebruk, kildekritikk, digital humaniora

Bekreftede deltakere:

- Anna Malmø-Lund, seniorrådgiver, Seksjon for forskning og utvikling, Arkivverket, annmal@arkivverket.no
- Børge Strand, dr. philos, boerge.strand@outlook.com
- Heidi Karlsen, førstelektor, UiO, heidi.karlsen@ub.uio.no
- Hilde Sandvik, professor, UiO, hilde.sandvik@iakh.uio.no

Sesjonen ledes av Thomas V.H. Hagen, forskningsleder, ARKIVET freds- og menneskerettighetssenter og leder i HIFO, th@arkivet.no

Arkivverket har ansvar for å bevare, forvalte og gjøre digitalt skapte arkiver tilgjengelige for forskning. Digitalt skapte arkiver er nødvendig for historikeren for å utdype og komplettere det bildet som allment tilgjengeliggjorte kilder gir. Slike arkiver består av et mangfold av formater, så som databaser, eposter, sms-er, pdf-er, logger, digital film, lyd, bilder m.m. I arbeids-, organisasjons- og privatlivet dokumenteres kommunikasjon, samhandling, aktiviteter, oppgaveløsning og beslutningsprosesser i dag nesten utelukkende digitalt.

Denne situasjonen stiller nye krav til kildebruk og kildekritikk, og dermed nye utfordringer til historikerne og institusjonene som utdanner dem. Det er liten tvil om at digitale arkiver per i dag er stekt utnyttet som historisk kildemateriale. Vår påstand er at digitalt skapte arkiver har skapt barrierer mellom arkivene og historikerne. Og hva kan vi gjøre med det?

Digitalisering – gjort på en god måte – gjør analoge arkiver mer tilgjengelige. Dette er et prioritert arbeid for Arkivverket og andre bevaringsinstitusjoner. Det handler blant annet om å utvikle brukervennlige løsninger og gi kontekstinformasjon slik at forskeren kan forstå kilden og utøve kildekritikk. Tilgangen blir mer demokratisk og ikke begrenset av åpningstider eller geografi. Men vel så viktig er at det gir muligheter for at arkivene kan

brukes på nye måter og til nye formål. Arkivverket tester ut maskinell håndskriftgjenkjenning på forskjellige typer materiale. Lykkes det vi vil kunne søke i dokumentene, lese dem uten kjennskap til tidens håndskrift og kunne bruke moderne analyseverktøy på dem. Med andre ord blir 1700- og 1800-tallskildene big data. Hva betyr dette for historikeren?

Med dette som utgangspunkt vil Arkivverket i samarbeid med HIFO foreslå en sesjon som belyser denne tematikken gjennom følgende problemstillinger:

- Hva taper vi som samfunn på at digitalt skapte kilder i liten grad brukes i historieforskningen?
- Hvilke forskningsmuligheter åpner digitaliseringen for?
- Har historieforskerne den skoleringsnivået som kreves for å utnytte disse kildene, og er dagens utdanninger tilpasset det digitale samfunnet?
- Hva skal til for at tjenestene rundt digitaliserte kilder og digitalt skapte kilder blir best mulig egnet for dagens – og morgendagens – historieforskning?

Tre innledere vil holde hver sin korte presentasjon (inntil 15 min.), deretter blir det en panelsamtale. I panelsamtalen deltar innleiderne samt Hilde Sandvik.

Presentasjoner

Anna Malmø-Lund: Arbeid med digitalt skapte og digitaliserte arkiver i Arkivverket

Malmø-Lund har ansvar for forskning og arkivutvikling i Arkivverket. Hun har historie som fag og jobber blant annet med utvikling av metadata og forskningsinfrastruktur. Digitaliseringen av samfunnet og måten offentlig forvaltning, næringsliv og innbyggere har jobbet, kommunisert og brukt data på de siste 30 årene har fått store konsekvenser for Arkivverket og måten det jobbes på for å gjøre kilder tilgjengelige. Nå mottar etaten stort sett bare digitalt skapte eller digitaliserte arkiver. Hvordan ser disse kildene ut og hva må Arkivverket gjøre for at de skal kunne brukes av forskere? Digitalarkivsatsingen 2020-2024 handler om å lage brukervennlige tjenester for digitale og digitaliserte arkiver i Arkivverket, i kommunal sektor og i museumssektoren - slik at blant annet forskere får tilgang autentiske kilder og verktøy for å forstå og bruke dem.

Børge Strand: Mikrodata i digitale registre og fagsystemer

Folke- og boligtellingsen 1960 regnes som starten på digitaliseringen av offentlig sektor i Norge. SSB var dermed først ute. Mange nasjonale, administrative registre ble etablert utover 1960-årene (Folkeregisteret fra 1964). I kommunal sektor ble fagsystemer gradvis tatt i bruk utover 1970-tallet. Et fellestrekk for registre og fagsystemer er at de inneholder mikrodata, dvs. enheten er den enkelte person, virksomhet, eiendom osv. Systemene inneholder nasjonale koblingsnøkler og informasjon i kodet form. Dette er egenskaper som muliggjør heldigitale prosesser i forskningsprosjekter fra datatilrettelegging til analyse. Bevaring og langtidslagring av dette materialet kom i gang på 1980-tallet (Riksarkivet) og i kommunale arkivinstitusjoner fra 1990-tallet. Samlet sett finnes det en stor og økende portefølje med digitale mikrodata i arkivdepotene. Som historisk kildemateriale er dette egnet for kvantitativ analyse for som kan avdekke strukturer, mønstre, korrelasjoner og samvariasjon, paneldata, livsløp m.m. innenfor emner som økonomi, helse, demografi, arbeidsliv, næringsliv mm. Gjenbruk av mikrodata til forskning har foregått like lenge som dette har eksistert, men hittil i liten grad i historieforskning. Elektronisk skapt arkivmateriale er ungt materiale som i utgangspunktet er klausulert, men adgang for forskere er likevel fullt mulig innenfor gjeldende juridiske og etiske rammer.

Heidi Karlsen: Hvordan forske og utøve kildekritikk med utgangspunkt i digitaliserte arkiver og hvordan veilede studenter i dette?

Heidi Karlsen er førstelektor i middelalderstudier ved UiO og fagansvarlig for kurset ILN2100/4100.

Seminarrom C: Part og partner. Staten, organisasjonene og den norske samfunnsmodellen.

Nøkkelord: Partssamarbeid, økonomisk politikk, minstelønn, allmenngjøring, den norske modellen

Det heter seg den norske samfunnsmodellen kjennetegnes ved høy grad av tillitt og tett samarbeid mellom offentlige myndigheter og organisasjonene som representerer arbeidsgiver og arbeidstakersiden. Det såkalte trepartssamarbeidet er nedfelt i en rekke institusjonelle arrangement, faste og midlertidige, som regulerer, utreder og lager rammer for lønnsdannelse og generelle maktforhold, og som bidrar til å stake ut retningen på en rekke politikkområder og dermed også samfunnsutviklingen. Toneangivende historiske framstillinger har brukt uttrykket «fra part til partner» for å beskrive dynamikken i relasjonen mellom disse «aktørene», og hva som kjennetegnet utviklingen i det 20' århundret. Det er en tese som gir utviklingen en tydelig retning, og vektlegger økt grad av konsensus mellom partene. I denne sesjonen presenterer vi nye empiriske studier og teoretiske perspektiv som belyser relasjonen mellom disse tre aktørene på ulike tidspunkt. Med utgangspunkt i konkrete empiriske studier åpner vi for diskusjon av konkrete historiske forhold, men også for spørsmål av mer overordnet karakter: om hva som har kjennetegnet denne relasjonen, hvilke underliggende motiv som har drevet aktørene og i hvilken grad relasjonen og motivene har vært stabile.

Sesjonsleder Trond H. Erlien (UiB)

Innlegg:

1. Minstelønnslovene av 1918.

Harald Espeli, forsker, BI

Den midlertidige minstelønnsloven for underordnede handelsfolk 1918–1925 var en lov for underordnede funksjonærer. Den innebar en vesentlig økning av lønningene for unge og kvinnelige funksjonærer i en tid da disse ofte var svært lavtlønte. Minstelønnsloven innebar det mest effektive statlige likelønntiltaket i privat sektor frem til 1970-tallet. Lovens avvikling skyldtes langvarig motstand fra handelsnæringen, som betraktet loven som et rent midlertidig krisetiltak, men også manglende politisk vilje til å gjøre loven, som var avhengig av skiftende lokalpolitiske vurderinger og konstallasjoner, mer effektiv. Dermed forsvant også støtten fra Norges Underordnede Handelsstands Landsforbund, som hadde vært minstelønnslovens fremste organisatoriske pådriver og støttespiller.

2. Økonomisk politikk etter 1980 – et partnerskap på nyliberal grunn?

Jan Heiret, professor, UiB

Det hevdes gjerne at den økonomiske politikken etter 1980 dreide i en nyliberal retning. Der statlig initiativ og regulering tidligere hadde hatt forrang, fikk nå løsninger inspirert av markedstenkning større plass. En rekke markeder ble liberalisert/deregulert, norske bedrifter ble i mindre grad beskyttet av politiske myndigheter, og offentlig sektor ble gjenstand for en rekke prosesser som hadde til hensikt å bedre effektiviteten. I relasjon til en slik «markeds vending» vises det gjerne til at politikken ble preget av en høyrebølge. Partier på høyresiden tok større plass og arbeiderpartiet endret politikken sin. Hva så med partene i arbeidslivet? Arbeidsgiversiden med NHO og arbeidstakersiden med LO har ofte framstått som enige om den overordnede samfunnsutviklingen. Samtidig regnes NHO som allierte med høyresiden og som eksponenter for markedstenkning og effektivisering, mens arbeidstakersiden og LO regnes som venstresidens allierte og som mer prinsipielt skeptiske til slik markedstenkning. Dette innlegget vil vise hvordan LO og NHO har posisjonert seg i den økonomiske politikken etter 1980, og diskutere hvor uenige partene har vært i synet på den økonomiske politikken.

3. Enighet om mål, uenighet om midler? Allmenngjøring og kampen mot sosial dumping, 1992-2018.

Trond H. Erlie, førstelektor/forsker, UiB

Loven om allmenngjøring (1994) innebærer at de vilkårene som gjelder som følge av en tariffavtale kan gjøres gjeldende for alle arbeidstakere som utfører arbeid som ligger innenfor en gitt tariffavtales område. Allmenngjøringsloven ble vedtatt i forkant av Norges inntreden i EØS og det europeiske arbeidsmarkedet, og var ment å demme opp for såkalt «sosial dumping»: at arbeidsinnvandrere måtte arbeide under vesentlig dårligere kår enn hva som var

normalen for norske arbeidstakere. På generelt grunnlag har det vært enighet blant arbeidslivets parter om at alle som arbeider i Norge skal arbeide under like vilkår. Med utgangspunkt i forarbeidene til allmenngjøringsloven og høringer om allmenngjøring i ni bransjer, viser dette innlegget hvordan det blant partene i arbeidslivet har rådet ulike forståelser av hvor stort problem sosial dumping kunne komme til å bli, og hvordan man eventuelt burde møte problemet.

Seminarrom D: Frie Foredrag 9

Ordstyrer: Arne Solli

1: Prester, politikk og polarisering. Den franske revolusjon sett fra den norske landsbygda på 1790-tallet.

Nøkkelord: Den franske revolusjon, politisk idéhistorie, offentlighet.

Håkon Evju

Førsteamanuensis i idéhistorie

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Som forskningen har vist, ble revolusjonen i Frankrike etter utbruddet i 1789 møtt med betydelig begeistring i pressen i Danmark-Norge. Sentrale bidragsytere til offentligheten erklærte sin støtte til revolusjonens prinsipper og aktører i samtidens toneangivende tidsskrifter, selv etter henrettelsen av Ludvig XVI i 1793 og under jakobinernes terrorregime. Det fantes samtidig hele veien motstemmer til denne opinionen, som hadde sin forankring i hovedstaden København, og flere av dem kom interessant nok fra Norge. Norske prester som Johan Nordahl Brun, Jens Zetlitz, Hans Strøm og Ole Sandberg tok til motmæle mot det de oppfattet som samtidens revolusjonsbegeistring i det norske tidsskriftet Hermoder (1795-1800) og i bidrag til hovedstadspressen. I mitt innlegg vil jeg kartlegge deres involvering, analysere deres argumentasjon i lys av den politiske debatten forøvrig og diskutere hvordan denne revolusjonskritiske strømmingen blant disse norske prestene, mange av dem lokalisert på den norske landsbygda, kan forstås. I tråd konferansens tema, vil jeg særlig drøfte om dette kan forstås som en form for fragmentering av den politiske meningsdannelsen ut ifra et sentrum-periferi perspektiv.

2: Friedrich Münters Den danske reformationshistorie, kildekritikken og «den katoliserende tendens»

Nøkkelord: historiografihistorie, opplysningstiden, revolusjonstiden, antikvarene, forholdet mellom tro og historie

Detaljer: Peter Sebastian Hatlebakk, peter.hatlebakk@uib.no, stipendiat, UiB

Sammendrag: Den danske historikeren, teologiprofessoren og biskopen Friedrich Münter (1761-1830) skrev Den danske reformationshistorie i 1802. Münter ønsket å skrive historie med «stræng Upartiskhed», og tok derfor avstand fra «de eensidige Domme [...] der umiddelbar angik det Religions-Partie, de selv bekiendte sig til» hos forgjengerne Erik Pontoppidan og Arild Huitfeldt.

I mitt innlegg vil jeg særlig drøfte og kontekstualisere Münters kildekritikk og synet på historieskriving slik det kommer til uttrykk i dette verket. Münter hadde en grundig vitenskapelig trening og bred faglig praksis før han ble teologiprofessor, og er et godt eksempel på en historiker som trakk veksler på både opplysningsfilosofene og antikvarene. Samtidig er Münters innsats del av en faglig og institusjonell fornyelse av historiefaget, i en litt uklar forbindelse til den danske historiske skole rundt P. F. Suhm.

Som teologiprofessor og senere biskop av Sjælland, var Münter en sentral religiøs embedsmann i en periode med store politiske og religiøse omveltninger. Derfor vil jeg drøfte Münters håndtering av det John Pocock har kalt «opplysningens narrativ», hvor prestenes makt representerte opplysningens motvekt. Avslutningsvis vil jeg drøfte påstanden om at Münter og de andre danske rasjonalistene representerer en «katoliserende tendens», som Ludvig Koch og Holger Fr. Rørdam hevdet på slutten av 1800-tallet.

Seminarrom E: «Storbritannia og omverdenen siden 1870»

Nøkkelord: Moderne britisk historie, kulturhistorie, politisk historie, sosial historie.

Britene forlot EU i 2020, og satte med det en foreløpig sluttstrek for et kapittel i europeisk og britisk historie. Med dette som utgangspunkt vil denne sesjonen se på briterenes forhold til omverdenen fra tiden mellom ca. 1870 og Den annen verdenskrig. Sesjonens tre innlegg vil se på tre forskjellige elementer ved Storbritannias plass i Europa, og kombinerer politisk, kulturell og sosialhistorie i en utforsking av briterenes syn på seg selv og på deres plass i verden.

Paper 1: Sissel Rosland, Høgskulen på Vestlandet (sissel.rosland@hvl.no)

Sissel Rosland vil drøfte forståelsen av forholdet mellom Storbritannia og verden slik det kommer til uttrykk i debattene om irsk selvstyre og kvinnestemmerett fra slutten av 1800-tallet til ca. 1920. Innlegget vil bygge på en analyse av bruken av utenlandske eksempler/referanser i debattene, og konseptualiseringen av eksemplenes egnethet og relevans for Storbritannia. Hovedtanken er at en slik analyse er et interessant inntak både til forståelser av britisk egenart, Storbritannias forhold til omverdenen og britisk politisk diskurs i perioden.

Paper 2: Christian Melby, Høgskulen på Vestlandet (christian.melby@hvl.no)

Christian Melby vil diskutere briterenes forhold til Europa, slik dette ble presentert i invasjonslitteratur mellom 1870-årene og Første verdenskrig. Invasjonslitteratur har tradisjonelt blitt forstått som uttrykk for britisk fremmedfrykt, da særlig rettet mot Tyskland. Men populariteten til denne litteraturen må heller leses som et uttrykk for forskjellige ideer om hvor grensene for briterenes nasjonale identitet skulle trekkes. Innlegget fokuserer på tekstenes særskilte popularitet i Storbritannia, og hva dette forteller oss om hvem som ble inkludert og ekskludert i den britiske forståelsen av «oss» og «dem».

Paper 3: Tuva Nodeland, Uppsala universitet (tuva.nodeland@edu.uu.se)

Tuva Skjelbred Nodeland vil snakke om hvordan britiske ideer om medborgerfostring gjennom ungdomsorganisasjoner som speiderne, fikk utbredelse i Norge og Norden rundt perioden 1910 til 1940. I kjølvannet av speiderbevegelsen, tok mange ulike grupper med ulik ideologisk bakgrunn i bruk lignende metoder – uniformer, ferdighetsbygging og friluftliv – for å få tilgang til å forme og påvirke barna på fritiden. Også arbeiderbevegelsen startet sine egne 'røde' speiderkorps, og etterhvert friluftorganisasjonen Framfylkingen, med mange paralleller til den britiske organisasjonen The Woodcraft Folk. Innlegget utforsker kontakten mellom de norske og britiske organisasjonene. Det trekker paralleller mellom utviklingen i Storbritannia og Skandinavia, men ser også på forskjellene i de to politiske og sosiale

systemene. Norske ungdomsorganisasjoner, for eksempel, var ofte inspirerte av britiske eksempler, men fant også måter å gjøre sine egne, hjemmelagde organisasjoner «norske» på.

KI 11.20-12.40

Auditorium Egget: Forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie

Stikkord: samiske stemmer, perspektiv, historiebevissthet, forskningsetikk, forskningsmateriale, utstillinger

I forbindelse med NRK P2 og UiOs radioserie om samenes historie – eller historie med «samisk perspektiv» – utspant det seg vinteren 2021-22 en stor debatt i flere aviser (Nordlys, Sáogat, Khrono), i tillegg til på flere facebook-sider, hvor den vel var heftigst, om bruken av begrepet samisk perspektiv: Var dette en serie med samisk perspektiv, kunne andre enn samer formidle et slikt, eller drev NRK/UiO god gammeldags kolonipolitikk? Og hva med de fagfolkene (historikere og samfunnsvitere) som deltok, hvem representerte egentlig de? Ble samiske stemmer sensurert? Dette var blant de spørsmål som ble stilt, og de indikerer at forholdet mellom samiske forskere/andre urfolksforskere og forskere som tilhører majoritetskulturene er diskutert for lite, i alle fall i offentligheten. Kan man fortsatt tale om et «oss» og «de andre», er det heller tale om et «vi» – eller er begge deler relevante?

Noen av forfatterne som bidro i serien har invitert til diskusjon om spørsmål ikke bare om perspektiv, men også om noen tilknyttede tema som har stor betydning for forskning og formidling om urfolk og andre minoritetsgrupper, og foreslår tre (sammenhengende) sesjoner om forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie. Sesjon 1 er en rundebordssamtale som går rett inn i diskusjonen om hva samisk perspektiv er og hva som er ønskelig når det gjelder samisk historie og annen urfolkshistorie, sesjon 2 og 3 er sesjoner med faglige innlegg. I de tre sesjonene er historie, rettshistorie, kulturvitenskap og arkeologi representert.

Sesjon 2: Samiske historier

Chair: Astri Andresen, Universitetet i Bergen (astri.andresen@uib.no)

Sesjonen består av fire innlegg som dreier rundt spørsmål om historiebevissthet, kildesituasjon og ulike perspektiver på nordisk historie som en kolonial historie. Det første innlegget diskuterer historiebevissthet blant finske samer og hvordan den er påvirket av den koloniale fortiden. Det andre ser ut av det samiske området og utforsker hvordan samer begynte å identifisere seg som et av verdens urfolk, og hvilken betydning det har hatt både for samisk nasjonalt og internasjonalt politisk engasjement. Innlegg tre diskuterer *multivocality* i urfolksforskning, og hvordan forskere kan forske på en etisk og ansvarlig måte. Det fjerde innlegget argumenterer for at det er riktig å omtale Finnmark som en koloni på linje med andre kolonier, og at dette har konsekvenser for hvordan historiske spørsmål både utforskes og formidles.

Veli- Pekka Lehtola, Oulu University (veli-pekka.lehtola@oulu.fi) : Colonial past, Sámi everyday histories. Historical consciousness among the Sámi.

During recent decades, the Sámi have constructed their own history narratives. Often the focus is interethnic majority-minority relations, emphasising asymmetric power relations, subjugation, and colonialism. Contrary to these, Sámi communities construct their “*our histories*” in a local intra-ethnic level, perceiving internal patterns and strategies, which are common to “us”. The idea of the past as something which is living in us has been reflected in the daily life, in indigenous knowledge, language as well as in the environment where the family or kin has lived from generation to generation. When elaborating this knowledge in the contemporary Sámi society, the role of Sámi arts and media, Sámi education, Sámi museums and other memory archives has been essential in order to construct the historical understanding. It is very important to deal with the traumatic experiences of the past, but is it also possible to tell Sámi histories in other frames than those of colonialism, too? This means turning to the empowering experiences of the past, as well, thus the stories in which the Sámi themselves reminisce even painful histories with irony and humor.

Katri Somby, historiker (Katri.Somby@samediggi.no): Samer og den internasjonale urfolksbevegelsen

I 2017 strandet forsøket på en felles nordisk samekonvensjon. En mulig konvensjon hadde vært diskutert siden 1950-tallet med formålet å få en felles forståelse av samepolitiske spørsmål og etablere samarbeid over landegrensene. Hvorfor var det så vanskelig å bli enige om en konvensjon tilsynelatende alle hadde tjent på? Er det slik som det kan hevdes, at ved samiske saker vil innenrikspolitikken i de nordiske landene trumfe både naboskap og folkerett. De nordiske landene er verdensledende på demokratiindekser og mange andre områder, men innen samiske saker blir samarbeidet tilsynelatende mer komplisert.

Siden begynnelsen av det formaliserte nordiske samarbeidet i Nordisk råd fra 50-tallet har representative samisk demokratiske organ blitt etablert. Hvilken rolle har samene selv i dette nordiske samspillet? Hvordan påvirker de samiske interessene hverandre?

Anna Andersen, Universitetet i Tromsø (anna.andersen@uit.no) : Colonialism and Multi-voice history: Multivocality of Indigenous oral accounts in Eastern Sápmi and Western Greenland

The paper addresses how the colonial past is activated in Indigenous people’s present. It does so by drawing upon the analytical concept of active past (Huse et al. forthcoming) and how this speaks to Indigenous oral histories from the Kola Peninsula, Eastern Sápmi, and the Nuuk area in West Greenland. This paper shows that within these contexts there is no one single unified understanding of history, but what we can recognize as a multivocality.

The multivocality of Indigenous voices enunciates contradictions to the colonial histories and calls for a reconsideration of how colonial histories are being researched and written. The paper seeks to contribute to the discussion on accurate, ethical and responsible approaches to examinations of Indigenous peoples' past experiences with colonialism and how these act in the present. In time when the past does not vanish. It lives in people's feelings, bodies, minds and memories. The past transcends their everyday actions, choices, protests or silent refusals to acknowledge past experiences and its legacies.

Steinar Pedersen, pensjonist, tidligere Samisk høyskole

[\(steinar-maritimus@outlook.com\)](mailto:steinar-maritimus@outlook.com): Finnmark – helstaten og Norge interne koloni gjennom flere hundre år

Norge ble endelig samla til ett rike gjennom grensetrekkinger i Finnmark i 1613, 1751 og 1826. Innlegget diskuterer om det er berettiget å bruke begrepet *Norges interne koloni* på Finnmark, og finner argumenter for det i bruk av kolonialistiske virkemidler som at Finnmark lenge var forvisningssted for forbrytere fra sørligere deler av helstaten, at myndighetene subsidierte tilflyttere, men ga skattefritak for norske/danske innbyggere. Når det gjelder lokalbefolkningas rett til grunn og ressurser, finner man i den generelle kolonihistorien eksempler på at den innfødte befolkninga ble definert som så lavtstående at de ikke hadde noen rettigheter (jf. den britiske defineringa av Australia som et Terra Nullius i 1789). For Finnmarks vedkommende skjedde prinsipielt det samme i 1848. Storting og regjering slo da fast at Finnmark hadde vært en koloni og at samene ikke hadde noen eiendomsrett til grunn og ressurser. Grunnen var at samene kun var et nomadefolk. Kongen/staten hadde på sin side alltid vært eier. Dette ble raskt etablert som en "sannhet" i det nasjonsbyggende Norge. I dag dømmer norsk høyesterett etter det meget anfektelig teoretiske grunnlaget som ble lagt i 1848.

Øivind Ravna, UiT: Nye perspektiver på historien om retten til jorda i Finnmark

I 1993 fremla Samerettsutvalgets rettsgruppe sin utredning om retten til land og vann i Finnmark. I den ble det konkludert med at staten ikke bare eide all usolgt jord, men at det hadde vært en sammenhengende oppfatning om det tilbake fra 1693. Sentralt for Rettsgruppas standpunkt, som ennå stor betydning for rettssituasjonen i fylket, var den rettshistoriske utredningen til rettsgruppedlem professor Gudmund Sandvik.

I denne presentasjonen utfordres konklusjonene i rettshistorieutredningen, så vel som de metodiske valg og forskningsmessige spørsmål som der stilles, hvor det vises at med mer åpne forskningsspørsmål og en mer nyansert tilnærming til kildene, ville utredningen trolig hatt et annet utfall – både når det gjaldt 1700-tallets oppfatninger og konklusjonen om gjeldende rett i 1993.

Seminarrom A: Title: Use and Misuse of the Medieval Queen in Modern Narratives

Key words: Queens, medievalism, medieval, historiography, narratives.

Organised by Dr Anaïs Waag of University of Lincoln, awaag@lincoln.ac.uk and Dr Karl C. Alvestad of University of South-Eastern Norway, Karl.C.Alvestad@usn.no

Description: The figure of the queen has been subject to innumerable studies which have demonstrated the power and influence queens could (and did) wield, part of a collective effort to rewrite the narrative about the role women played in the development of medieval monarchies. Equally important but less frequently considered are the place and role of medieval queens in modern, national historical narratives. This session includes papers which examine the treatment of medieval queens in modern historical narratives. The 3 papers of this session examine perspective the interplay between memory and nationalism, the use and misuse of historical individuals, and the changing perceptions of medieval queens over time. Through three very different case studies, Ingrid Ragnvaldsdotter, Margrete Valdermarsdaughter, and Petronila of Aragon, this session brings into focus the intersection between historical memory and medieval queens and demonstrates how memory and memorialisation helps to fragment our understanding of medieval queens and queenship.

Paper 1: Queen Ingrid Ragnvaldsdotter in Norwegian modern historical narratives

Dr Bente Opheim, bop@hvl.no

Western Norway University of Applied Sciences

Ingrid Ragnvaldsdotter was the daughter of a Swedish king, married first to a Danish prince, then to the Norwegian king Harald Gille, in 1134. King Harald secured the throne by defeating his contestant in the first calamities of the civil war. He was then killed by the opposing faction, and Ingrid entered two consecutive marriages to loyal supporters to her late husband. Ingrid herself and her children held key positions in the power play of the Scandinavian elites in the 12th century, a time when the royal families of all three Scandinavian monarchies were involved in struggles for supremacy and entangled in intricate alliances. Yet, modern historians have to a large extent inflicted moral judgment on Ingrid's legacy or let the actions of her late husband color the narrative, or simply marginalized the impact she had on politics. This paper examines the shifting role and place given to Queen Ingrid in modern historical narratives of the medieval civil wars, with special emphasis on the changing perspectives on power in medieval politics.

Paper 2: ‘The Genesis of the Crown of Aragon: Petronila of Aragon in Iberian Historical Narratives’

Dr Anaïs Waag

Leverhulme Early Career Fellow, School of History and Heritage, University of Lincoln

awaag@lincoln.ac.uk

Born in 1136, Petronila of Aragon was the only child and heir of Ramiro II ‘The Monk’, king of Aragon. In 1137 she was betrothed to Ramon Berenguer IV, count of Barcelona, to whom her father handed over his infant daughter together with his kingdom, then promptly returned to monastic life. From their betrothal, Ramon Berenguer administered and ruled the kingdom, though he did so as ‘princeps aragonensis’, while Petronila was recognised as queen of Aragon. The couple was married in 1150, and their union is recognised as the genesis of the Crown of Aragon, a composite monarchy first embodied in the person of their son and heir Alfonso II of Aragon and I of Barcelona. Despite the unanimity of this recognition, there is a decades-long and still ongoing debate within the Iberian Peninsula over the nature of Petronila and Ramon Berenguer’s marriage and the handover of power from Ramiro to Ramon Berenguer, which has led to competing historical narratives over the political supremacy of Aragon versus Catalonia within the Crown’s centuries-long history. This paper examines the distinct treatment of Petronila of Aragon as heir, ruler, and transmitter of hereditary rights within modern Iberian historical narratives.

Paper 3: The good, the bad and the forgettable? 11th-century foreign queens in modern Norwegian historical narratives.

Karl Christian Alvestad, Associate professor in Social Studies, University of South-Eastern Norway, karl.c.alvestad@usn.no

The 11th century saw several foreign-born queens residing in Norway, Astrid Olofdaughter, Aefelgifu of Northampton, and Elizabeth of Kyiv. These women have left vastly different historical legacies in the historical sources. Naturally, their post-medieval memory is a product on the one hand of the pre-modern texts and sources documenting their lives, and on the other hand the post-medieval efforts of the historians to write national narratives. This paper, therefore, discusses how these three queens are dealt with in Norwegian historical memory, and questions to what extent these women have seen their narratives evolve from their coverage by Snorre to contemporary scholarly debate. The paper will also consider how the turbulent political contexts of their lives and the later historiographical understanding of these times have coloured our ability to consider these women and their agency in comparison with other medieval queens in Scandinavia and Europe. As such this paper seeks to examine how medieval and post-medieval sentiments impact the memory of these three women until our time.

Seminarrom B: Tittel: Øyet mot verden – refleksjoner over fotografi og film som ressurser til kunnskap om fortiden

Nøkkelord: fotografi, misjonshistorie, psykiatri, middelklasse, industri- og hvalfangsthistorie

Espen Ytreberg: Professor i medievitenskap, Institutt for medier og kommunikasjon, UiO.

E-post: espen.ytreberg@media.uio.no

Silje Dragsund Aase: Stipendiat og arkivleder, VID vitenskapelige høgscole, Stavanger.

E-post: silje.aase@vid.no

Jorun Larsen: Mastergrad i kunsthistorie ved UiB (2021). E-post: jorun.larsen@uib.no

Gunhild. J. Ecklund: Selvstendig historiker/dr.oecon. E-post: gunhild@hagberg.no

Åsmund Svendsen: Førsteamanuensis i historie, Høgskulen i Volda. Epost:

asmund.svendsen@hivolda.no

Sammendrag

Fotografiet og filmen gjengir ikke utsnitt av virkeligheten uformidlet. Likevel er det vår påstand at mange historikere i praksis fortsatt opptrer som om dette er tilfelle, og anvender fotografisk og filmatisk materiale mer eller mindre dokumentarisk. Et uttrykk for dette er historieverket, innbundet og utstyrt med bilder av høy kvalitet, men hvor bildene primært har en dekorativ og en informativ funksjon. Fordi historikere stadig bruker fotografier, og fordi bilder i seg selv er en rik ressurs til innsikt i fortiden, så er det behov for en stadig refleksjon om hvordan forskere som arbeider historisk forholder seg til mediet som en ressurs. Historiefaget har en rik kildekritisk tradisjon. Gjennom representasjonsanalyser har historikere blitt trent i å lese tekster estetisk, med vekt på retorikk, struktur og fortelling. Gjennom en slik teoretisk nyorientering utvidet historikerne sin forståelse for hvordan en helt sentral ressurs til innsikt i fortiden kunne brukes. Vår ambisjon er å bidra til en lignende oppmerksomhet mot fotografi og film som ressurs: hva rommer et slikt materiale? Hvordan kan vi sette disse fragmentene fra levd liv i spill i nye forskningskontekster?

Fotografier og film er et forførende materiale. Det er et materiale som med sitt dokumentariske ytre gir en illusjon av å komme nær fenomenene vi studerer. Fotografier og filme lar oss tro at vi ser hele mennesket, en hel situasjon, et objektivt utsnitt av en virkelighet. Slik er det selvfølgelig ikke. Som antropologen Kirsten Hastrup har vist, er det vanskelig å få stemninger og relasjoner til å framtre visuelt for den fotograferende forsker. Det å fotografere og fotograferes skjer i kulturelle og sosiale kontekster. Noen ganger er det

de fotograferte som lager denne sammenhengen, andre ganger er det fotografen. Et begrep som bildekulturer viser sider ved denne konteksten.

Ved å bygge på teoretiske og metodiske perspektiver fra medievitenskap og kunsthistorie kan historikere utforske nye kunnskapsrom. I denne sesjonen vil vi se hvordan dette kan gjøres i praksis. Gjennom fem ulike prosjekter vil vi by på fire lesinger av et konkret fotografisk materiale, knyttet til ulike forskningsprosjekter og faglige tradisjoner. Panelets deltagere kommer fra historiefaget, kunsthistorie og mediehistorie. Sesjonen tar sikte på å utvikle en større metodisk sikkerhet og nye teoretiske perspektiver på et materiale som historikere ofte er nysgjerrig men avventende til.

Espen Ytreberg: Bilder fra en utryddelse: Historieskrivning med fotografier fra den industrielle hvalfangsten

Det rikholdige fotomaterialet fra den norske industrielle hvalfangsten har blitt brukt av historikere mest til enkelt illustrasjon. Av og til har de også blitt brukt for å verifisere informasjon, og for hva de sier om sosiale relasjoner og miljøer i fangsten. Det pågående forskningsprosjektet «Bilder fra en utryddelse» søker å utvide bruken av disse fotografiene, til det punkt der de blir en hovedkilde for å forstå fangstens mekanismer, kulturer og mentaliteter. Presentasjonen drøfter konkrete eksempler på hvordan fotografienes komposisjon, tematikk, symbolikk og estetikk kan utforskes til et slikt forstående formål. Utgangspunktet her er særlig den tverrfaglige humanistiske bildeanalysen, supplert med mediehistoriske tilnærminger. Presentasjonen er eksplorativ og tar for seg eksempler under arbeid på hvilke skrivestrategier som kan høre til en slik utvidet ambisjon om å utnytte bilder i historieforskningen. Prosjektet er hovedsakelig basert på arkivene til Vestfoldmuseene (som inkluderer Hvalfangsmuseet i Sandefjord) og til Norsk Polarinstitutt.

Silje Dragsund Aase: Et annet blikk? Misjonsfotografi som kilde til kulturmøtet mellom norske misjonærer og kinesiske kristne i Hunan 1902-1951.

De første misjonærene fra Det Norske Misjonsselskap (NMS) etablerte seg i Hunan provinsen i Kina i 1902. Hunan var kjent som den mest anti-kristne provinsen i hele Kina, og når misjonærene dro på oppdagelsesferd i området som skulle bli deres arbeidsfelt, hadde de kanonbåter og kinesiske soldater til sin beskyttelse. Mindre enn 50 år senere, etter revolusjonen i 1949, ble NMS tvunget til å forlate Hunan på grunn av massive kommunistiske kampanjer som beskylte misjonærene for være imperialister som utnyttet de kinesiske kristne. Når de evakuerte til Hong Kong, tok de med seg et omfattende arkiv som i dag befinner seg i Misjons- og diakoniarkivet, VID vitenskapelige høgskole. Arkivet forteller historier om opprivende maktkamper og et dramatisk brudd, men også om fellesskap og kulturutveksling i en periode som har hatt stor betydning for utviklingen av Kina slik vi kjenner det i dag. Jeg vil påstå at få kom så nær kinesisk samfunnsliv som misjonærene, men fortellingene vi finner i rapportene, brevene og dagbøkene de skrev er likevel ensidige. Kan

lesningen av arkivets bildemateriale gi oss en annen inngang til historien om kulturmøtet mellom norske misjonærer og kinesiske kristne?

Jorun Larsen: Psykiatrien si visuelle historie

Mastergradsavhandlinga mi var ei studie av det fotografiske arkivet etter Valen sjukehus i Kvinnherad (1910-). Her undersøkte eg korleis den norske psykiatrien vart representert gjennom fotografiet i første halvdel av 1900-talet. Eitt av dei viktigste funna eg gjorde var at mange av fotografia som finst i private og offentlege arkiv bryt med dei etablerte forteljingane om psykiatrien og dens historie. Ein vesentleg del av dei historiske fotografia frå psykiatrien har dessutan blitt oversett i studiar av psykiatriens praksisar. Ein særleg oversett kategori er det eg har kalla kvardagsbileta; dei som skildrar det institusjonelle dagleglivet og som viser pasientar i situasjonar som minner om fritid. At desse fotografia så langt er tilsidesett som relevante kjelder i psykiatrihistoria kan henge saman med at dei tilsynelatande blei tatt utan noko klar, underliggjande intensjon; Desse fotografia skulle ikkje formidle, undersøke eller produsere vitenskaplege eller medisinske sanningar, slik dei instrumentelle bildene frå medisinfeltet tar mål av seg å gjere. Slik eg ser det støttar ikkje kvardagsbileta opp under etablerte forteljingar eller fordømmar frå psykiatrihistoria. Derimot fortel dei om eit annleis og i alle tilfelle meir nyansert narrativ om psykiatriens historie, enn det som så langt er skrive i historiebøkene.

Gunhild J. Ecklund: Graving eller grafing? Refleksjoner om makt og etikk ved bilder som kilder.

Innlegget tar utgangspunkt i tre fotografier som viser avgjørende øyeblikk i bokprosjektet «Middelklassereiser»: et familieportrett, et forbryterportrett og et obduksjonsbilde. I dette prosjektet har fotografiene fått en stadig viktigere rolle som kilde til fortolkninger og refleksjon, særlig over makt og etikk. Et perspektiv er hvordan makt og kontroll forskyves i de ulike bildetyperne, mellom fotoobjekt, fotograf og bruker av bildet. Et stykke på vei føyer fotografiene seg inn i det vanlige kildekritiske arbeidet: Når, hvor, hvordan og hvorfor er bildene tatt, og hva skulle de brukes til? Fotografiets sterke visuelle kraft reiser likevel noen egne problemstillinger. Det kan være lettere å la seg forføre og glemme kritiske spørsmål, kaste seg inn i overdrevne fortolkninger og kanskje også begå etiske overtramp, fordi vi så gjerne vil ha med akkurat dette sterke bildet. Hvor går grensen for at et fotografi ikke kan eller bør brukes?

Åsmund Svendsen: Industriens storhet/arbeiderens gest

Hvordan var forholdet mellom arbeiderne og industriereierne i de store industribedriftene i etterkrigstidens sosialdemokrati? I den klassiske studien Arbeiderkollektivet (1961) beskrev

Sverre Lysgaard hvordan arbeidernes uformelle kollektiv dannet en beskyttende mur mot krav fra ledelsen om høyere produktivitet, mer effektivitet og større innsats. Denne utforskende studien bygger på funn i restene fra arkivet etter bedriften sosiologene undersøkte, den nå nedlagte Moss cellulosefabrikk/Peterson. Gjennom en undersøkelse av et par spesifikke fotografier, tatt av bedriftens folk i 1950-årene og plassert i improviserte album, er målet å utdype bildet av en bedrift som delt i to systemer, ledelsen og arbeiderne. Lysgaards teori skal ikke trekkes i tvil, men ved å studere fotografier som tilsynelatende lar oss se arbeidere og fabrikkere i intim fortrolighet, er målet å undersøke tomtearbeiderens agency og bedriftsherrens status. Aktuelle forskningsspørsmål er om fotografiene kan gi mening til spørsmål om gesters historisitet, iscensettelsen betydning og en lokal bildekulturs betydning for de fotografiske fragmentene som ble overlatt arkivet og ettertiden. Prosjektet er basert på arkivmateriale fra Østfoldmuseene-Moss by og industrimuseum.

Seminarrom C: «Fogder i dansketida – forvaltere, fiender, og allierte?»

Nøkkelord: Fogdevesen, Forvaltning, Dansketida, Elite og allmue, Embetspraksis.

Tematisk innhold:

Sesjonens hovedtema er fogdevesenet i dansketida. På vegne av lensherrene og senere kongen hadde fogdene en rekke forvaltningsoppgaver, og de var en sentral del av det regionale forvaltningssystemet hvor de eksisterte i et kulturelt skjæringspunkt via sin kontakt med både allmue og annen øvrighet. Denne sesjonens formål er å presentere pågående forskning om fogdenes forhold til allmuen og fogdenes embetspraksis.

Over de siste tjue årene har det kommet frem flere perspektiver om embetsmennes sin embetspraksis, og det har blitt påvist at også fogdene ikke var så kongetro som tidligere antatt. Misligheter i embetspraksis ser ut til å ha vært relativt utspredd. Teige sitt innlegg utvider vår forståelse av økonomiske misligheter i embetsverket ved å analysere fogders korrupsjon og kassamangel med et forsøk på kvantifisering. Sørliens innlegg bringer frem ny kunnskap om fogdenes ulovlige handelsvirksomhet i Nord-Norge, og han vil forsøke å vise hvorfor Oldenburgstaten mislykkes i å få kontroll over sine egne embetsmenn i denne regionen.

Grohse og Dørum sine innlegg handler om forholdet mellom fogdene og allmuen. Her har det vært en tendens i forskningen til å fokusere på fogden som en undertrykker. Til dels har en av årsaksforklaringen til denne undertrykkelsen vært at fogdenes regelmessige utenlandske opphav ga dem en manglende forståelse for norsk sedvane, som førte dem inn i konfliktsituasjoner med allmuen. Dørum sitt innlegg analyserer fogdene både som fiender og allierte for allmuen i konfliktsituasjoner. Grohse utvider det geografiske perspektivet ved å analysere om fogdens opphavssted hadde noe å si for konflikter mellom fogd og allmue på de norske skattlandene. Overordnet tar Grohse og Dørum sine innlegg sikte på å etterprøve og nyansere de etablerte oppfatningen om fogdevesenet som noe generelt negativt og undertrykkende.

Overordnet vil bidragene gi økt kunnskap om forvaltningshistorie og forholdet mellom allmue og øvrighet i dansketida.

Fremmed fogd og fattig folk – forvaltningstjenere på Færøyene og Island ca. 1520-1540

Ian Peter Grohse,

E-post: ian.p.grohse@uit.no

Førsteamanuensis i eldre historie

Universitetet i Tromsø.

Fogden var en stedlig ombudsmann som utførte lokaladministrative oppgaver, deriblant oppbørsel og rettshåndhevelse, på vegne av kongen eller kongens lensherre. Mange av fogdene som opptrer i norske kilder fra senmiddelalderen hadde utenlandske opphav og utviste lite kjennskap til eller respekt for norsk lov og sedvanlige forvaltningspraksiser. Øvrighetens bruk av utenlandske fogder har derfor blitt sett på som et symptom på en mer omfattende avnasjonalisering av norsk forvaltning som i sin tur økte spenningen mellom øvrigheten og norske lokalsamfunn. Spørsmålet som drøftes i dette bidraget er om det samme kan sies om fogdene som fremtrer i kilder vedrørende den norske kronens skattland, Færøyene og Island, i slutten av middelalderen. Jeg skal vise at det fantes noen særtrekk ved deres opphav og ombud. Som regel var det nordtyske eller nederlandske kjøpmenn som utførte forvaltningsoppgaver ved siden eller i forlengelse av egne handelsvirksomheter. Det fantes imidlertid påfallende likhetstrekk mellom fogders mottakelse og omdømme i Norge og i skattlandene.

Fogdene under eneveldet. Korrupsjon, kasseangel og skatter

Ola Teige,

E-post: ola.teige@hivolda.no

Førsteamanuensis i historie,

Høgskulen i Volda

I dansketida og til langt ut på 1800-tallet utgjorde fogdene i Norge en sentral del av oldenborgerstatens oppbørselssystem ved at de samlet inn en rekke skatter og andre avgifter til Kongens kasse. På linje med tollerne og de som bestyrte sentralkasser (stiftamtskriverne og fra 1714 zahlkasserene).

Fogderiene var en sentral enhet i statens finansadministrasjon. Fogdene rundt om Norge satt på kasser, og forvaltet betydelige inntekter. Under eneveldet bestod de i hovedsak av kontanter. I en tid med utpreget kontant- og kredittmangel i landet, var de derfor i posisjon til å tilby slike tilganger. Både lovlig, i form av at Rentekammeret trakk assignasjoner på fogdenes kasser, men også i en gråsoner ved at de kunne låne ut midler til lokale aktører eller ulovlig ved at de kunne investere pengene de forvaltet i egen næringsvirksomhet. Dette ble understøttet ved at fogdene under eneveldet var underlagt et objektivt regnskapsansvar, det vil si at de var personlig ansvarlige for alt underskudd ved sine regnskaper, men også at så lenge Kongen fikk det han skulle, når han skulle det, så kunne i praksis de forvalte pengene sine omtrent som de ville.

I dette innlegget vil jeg se på korrupsjon og kasse mangler hos fogder under eneveldet. Hva preget slike saker og kan man si noe om omfanget. Dette vil bli sammenlignet med andre opprørsbetjenter.

Et nødvendig onde? Fogders ulovlige handelsvirksomhet i Nord-Norge 1650-1690.

Haakon Hegsvold Sørli

E-post: soerlieh@hivolda.no

Stipendiat i historie ved Høgskulen i Volda/ NTNU.

Høgskulen i Volda.

Sentralstatens ønske om at fogdene skulle være upartiske førte til at fogdenes eventuelle handelsvirksomhet ble sett ned på, og som regel var den ulovlig. Samtidig viser en gjennomgang av tingbøkene og lagtingsprotokollene for Nordland og Finnmark, at fogdenes handelsvirksomhet var kronisk heller enn sporadisk. Fogdene bedrev handel og ble knyttet tett opp mot borgerskapet i Trondheim og Bergen via ekteskap og svogerskap. Borgerne sendte en jevn strøm av supplikker til København om at fogdene bedrev full handel, imot både loven og byprivilegiene, og til stor skade for deres handelsvirksomhet. Lensherrene og allmuen på sin side sendte utredninger som vitner om at handelsvirksomheten til enkelte fogder reddet allmuen fra ihjelsulting. Sentralstaten mottok et veldig blandet budskap, men forsøkte likevel å stramme inn på handelen via forordninger, fiskalvesenet, og kongelige kommisjoner, men effekten av de ulike tiltakene varierte kraftig og var ofte mislykkede i praksis.

I mitt innlegg vil jeg se på handelsvirksomheten til fogdene i Nordlandene og Finnmark i perioden 1650-1690. Innlegget vil ta sikte på å forklare hvorfor sentralstaten hadde problemer med å kontrollere virksomheten til fogdene de hadde i disse områdene.

Fogder som fiender og allierte i norsk og europeisk kontekst ca. 1500-1800

Knut Dørum

E-post: knut.dorum@uia.no

Professor i historie

Universitetet i Agder

Fogder som kongens representanter ble i mange tilfeller naturlige motstandere for folkelig opposisjon. Likevel har forskere undervurdert rollen som fogder og andre embetsmenn kunne innta som allierte for allmuen eller som meklere i konflikter mellom stat og folk. Dette innlegget ønsker nettopp å løfte fram at den folkelige motstanden mot sentralmakten var

større og kongetroskapen mindre enn det tidligere forskning oftere har lagt til grunn, og at embetsverket på ingen måte framsto ensidig som representanter for sentralmakten. Det var støtten fra fogder og andre embetsmenn som sikret at visse folkelige aksjoner lyktes og førte til innrømmelser fra sentralt hold. Det ble tydelig i Norge på 1700-tallet og fram mot 1814, og dessuten i andre land.

Seminarrom D: Hvor går arbeiderhistorien?

Nøkkelord: arbeiderhistorie, fagutvikling, metodediskusjon

Forskningsfeltet arbeiderhistorie vokste fram for fullt på 1970-tallet. Siden har det beveget seg i mange ulike retninger og er blitt preget av forskjellige teoretiske og metodiske posisjoner. Selv om oppmerksomheten nok var større tidligere, er det fortsatt mange historikere som jobber innenfor det som litt upresist kan kalles arbeider-, arbeidsliv- eller arbeidshistorie. Dette er et vidt felt som rommer både sosiale, kulturelle, økonomiske og politiske aspekter. Spørsmålet om den videre veien for arbeiderhistorien er ingen ny debatt. Også da forskningsfeltet hadde sin storhetstid gikk diskusjonen om hva som var viktig å studere, hvilke avgrensinger som skulle gjøres og hvilke teoretiske, metodiske og/eller empiriske retninger som var best egnet for å vinne innsikt. Denne diskusjonen har til en viss grad stilnet, selv om også i de siste årene har vært enkelte bidrag. Disse har særlig dreid seg om forskning om arbeiderbevegelsens historie. Gjennom sesjonen på historiedagene ønsker vi å videreføre en debatt som startet i tidsskriftet Arbeiderhistorie våren 2022, og holde diskusjonen gående om arbeiderhistoriens framtid.

Sesjonen ledes av Hilde Gunn Slottemo, professor i historie, Nord universitet, hilde.g.slottemo@nord.no

Innledere:

Jan Messel, forsker, Senter for profesjonsstudier Oslo Met, janmes@oslomet.no

«Arbeiderhistorie – hva nå?» Med utgangspunkt i de bidragene som kom inn til Arbeiderhistorie vil innlegget prøve å bringe debatten videre. Spørsmålene som vil bli stilt vil være grenseoppgangen for arbeiderhistorie, hvordan den står i forhold til eldre og nyere «identitetshistorie» og om hele konseptet «arbeiderhistorie» kan sies å stenge for en nødvendig revitalisering av feltet.

Hallvard Tjelmeland, professor emeritus, UiT Norges arktiske universitet, hallvard.tjelmeland@uit.no

Det er ikkje godt å vita kor arbeidarhistoria går, men ein kan vel trekka nokre slutningar frå kor ho har gått og til kor ho bør gå. Mitt inntrykk er at arbeidarhistoria i Norge har følgd utviklinga i faget elles, med stort mangfald, der også den kulturelle vendinga har sett sine spor. Det er også den vegen arbeidarhistoria bør gå, sjølv om gamle innsikter i betydninga av materielle faktorar og klassetilhøve absolutt ikkje bør kastast på historias skraphaug. Arbeid-kapital-relasjonane pregar framleis store delar av arbeidslivet og ulikskapane aukar.

Ei endra samtid krev nye perspektiv for at arbeidarhistoria framleis skal vera relevant. Eg vil kasta fram tre forslag til slike: Forholdet mellom religion og politikk, aktualisert av innvandringa – eit tema som har vore lite framme, ut frå idear om arbeidarrørsla som grunnleggjande sekulær. Forholdet mellom klasse og region, aktualisert av dei sterke uttrykk for regionalisme som har kome til uttrykk i diskusjonane om den siste regionreforma. Og betydninga av eit midlare sjikt i arbeidarrørsla som formidlar mellom grunnplan og elite, som sender signal begge vegar. Det er eit tema som har blitt aktualisert av krisa i det europeiske sosialdemokratiet, som i stor grad handlar om leiarar utan kanalar til grasrota.

Ole Martin Rønning, daglig leder, Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek,

ole.martin.ronning@arbark.no

«Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek – en katalysator for arbeiderhistorie?»

Innlegget tar for seg Arbarks historiske og tradisjonelle rolle innanfor utviklingen av fagretningen arbeiderhistorie. Videre belyser innlegget de siste trendene i arbeiderhistorien ved å gå gjennom publiserte artikler i Arbeiderhistorie, bruken av primærkilder i arkivets samlinger samt tildelingar av LOs stipend for studier i arbeiderhistorie siden 2017. Til slutt problematiserer innlegget Arbarks posisjon i utviklingen av arbeiderhistorien, sett ut ifra arkivets egne motiver og selvforståelse av egen rolle, og peker på mulige veier for videreutvikling av arbeiderhistorien.

Seminarrom E: Fragmenter av globale forbindelser – offentlighet og foreningsliv i transatlantisk og transnasjonalt perspektiv

Nøkkelord: transnasjonale forbindelser, offentlighet, sivilsamfunn, foreningsliv

Foredragsholdere:

Henrik Olav Mathiesen, h.o.mathiesen@iakh.uio.no ph.d., gjennomføringsstipendiat, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo

Ragnar Øvergaard Aas, r.o.aas@iakh.uio.no, stipendiat, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo

Niri Ragnvald Johnsen, niri.r.johnsen@uio.no, stipendiat, Universitetet i Agder

Ruth Hemstad, ruth.hemstad@nb.no, forskningsbibliotekar Nasjonalbiblioteket, førsteamanuensis II, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo

Sesjonsleder: Ruth Hemstad

Sesjonspresentasjon

Det dominerende nasjonalstatlige narrative, som også har preget forskning på offentlighet, mediehistorie og sivilsamfunn, har medført at transnasjonale kontakter, utvekslinger og praksis ikke er blitt like godt belyst eller forstått – det gjelder både innenfor og utenfor Norden. Studier av slike forhold kan bringe nye og til dels overraskende perspektiver gjennom å avdekke skjulte fragmenter av fortidige forbindelser.

De siste årenes fornyede satsing på Norden-forskning (UiO:Norden-satsingen ved Universitetet i Oslo og Nordforsk-støttede ReNEW: Reimagining Norden in an Evolving World, Helsingfors Universitet) har bidratt solid til økt forskning på nordiske forhold, både i nasjonalt, nordisk og globalt perspektiv. Denne sesjonen presenterer noe av denne forskningen som knytter norsk og nordisk historie til europeiske, nordamerikanske og latinamerikanske forhold på 1800- og 1900-tallet. Mer spesifikt dreier det seg om transnasjonale og transatlantiske studier av offentlighet og foreningsliv knyttet til de to UiO:Norden-prosjektene Offentlighet og ytringsfrihet i Norden 1814–1905 (2016–2020) og Sivilsamfunn i Norden: globale, transnasjonale og regionale interaksjoner etter 1800 (2020–2023).

Henrik Olav Mathiesens ferske avhandling om publiserte utvandrerbrev viser hvordan transatlantisk offentlighet ble utviklet både på et translokalt nivå, mellom utvandrede nordmenn og deres opprinnelige hjemsteder, og i den norske nasjonale pressen. I Ragnar

Øvergaard Aas' pågående doktorgradsprosjekt er det transatlantiske norsk-chilenske forbindelser på sivilsamfunnsnivå i nyere tid som er i fokus, med vekt på norske solidaritetsbevegelsers sammensatte aktiviteter. Niri Ragnvald Johnsen ser på hvordan filhellenismen, en utstrakt, internasjonal sympatibevegelse for den greske uavhengighetskrigen på 1820-tallet, avtegnet seg i norsk offentlighet og sivilsamfunn og forplantet seg til et nasjonalt og lokalt plan. Temaet for Ruth Hemstads presentasjon er de mange skandinaviske foreningene i utlandet, særlig i Europa og Nord-Amerika, som ble dannet på 1800-tallet, men nesten forsvant etter 1905, og hvordan disse diasporaforeningene inngikk i en transnasjonal og transatlantisk offentlighet, i skandinavisk og norsk-amerikansk presse.

Papers:

Henrik Olav Mathiesen: Fragmenter av en tapt translokal offentlighet: amerikabrevene i Nesheim-bøkene fra Voss og den tidlige kontakten mellom vossingene over havet

Selv om de såkalte 'amerikabrevene' har vært velkjent for forskere i over hundre år, og selv om de representerer det største kildetilfanget av 'vanlige folks' tekstproduksjon, sitter vi kun igjen med fragmenter av den opprinnelige mengden. Særlig gjelder det amerikabrevene som ble sendt i løpet av utvandringens første tiår, fra 1820-årene fram til 1850. Få amerikabrev har blitt bevart fra denne perioden. Det totale tilfanget anslås å være rundt 200–300 brev sendt til bygdesamfunn rundt om i hele landet. Noen innbundne, håndskrevne bøker bevart i Voss og i de norskamerikanske arkivene i Northfield, Minnesota snur opp ned på denne situasjonen. I disse bøkene finnes avskrifter av hele 122 brev. Disse brevene ble alle skrevet og sendt til folk bosatt i ett lokalsamfunn, Voss. Alle ble skrevet i perioden før 1850.

Som amerikabrev er disse brevene fremdeles å regne som fragmenter av den totale mengden brev som ble sendt hjem i perioden, inkludert til Voss, men som en kritisk masse av fragmenter er disse brevene unike kilder til å øke vår forståelse av den tidlige transatlantiske kontakten og forbindelsen mellom utvandrerne og deres lokale hjemsted. Dette paperet undersøker brevkorpuset og setter det i sammenheng med en tidlig utvikling av en sterk og vedvarende offentlighet som ikke bare var transatlantisk, men også translokal.

Ragnar Aas: Solidaritet i praksis: solidaritetsbevegelsen for Chile i Norge, 1973–1990

Militærkuppet som i 1973 innsatte et høyreautoritært diktatur i Chile, vakte sterke reaksjoner rundt omkring i verden. I Norge vokste det fram en solidaritetsbevegelse som jobbet for å skape støtte til opposisjonen i landet og legge press på militærjuntaen. Bevegelsen bestod

etter hvert av et bredt samarbeid av lokale og nasjonale komiteer, chilenske eksilforeninger, fagforeninger, politiske partier, frivillige organisasjoner og statlige etater. I forskningen har særlig de politisk-ideologiske og retoriske utviklingene innad i bevegelsen vært forsket på. Historikere har i flere nasjonale kontekster analysert overgangen fra å være en anti-imperialistisk sekstiåtterbevegelse til å bli en menneskerettsbevegelse. Historiografien har ikke i like stor grad rettet søkelyset mot praksisene som solidaritet medførte. I dette innlegget vil jeg derfor analysere hvordan solidaritet ble praktisert av medlemmene. Dette bygger på et vidt praksisbegrep og en forståelse om at praksis og politisk vinkling umulig kan separeres helt fra hverandre. Ved en slik forståelse kan man se solidaritetsbevegelsen på en mer holistisk måte i lys av de mangfoldige aktivitetene medlemmene deltok i – fra kulturaftener og filmkvelder til gatedemonstrasjoner og brevkampanjer. Jeg argumenterer for at det å sette søkelyset på praksiser kan styrke forklaringer på hvordan solidaritet ble konstruert og ivaretatt. Et slikt søkelys kan også gi en ny dimensjon til analysene av politisk-ideologiske endringer ved å studere hvorvidt disse munnet ut i nye strategier eller handlingsmønstre.

Niri Ragnvald Johnsen: Fra Akropolis til Arendal. Filhellenisme i offentlighet og sivilsamfunn, lokalt, nasjonalt og transnasjonalt

Få år etter at Norge ble en selvstyrt stat i 1814, brøt det ut opprør på den andre siden av det europeiske kontinentet. Det var grekerne, kristendommen og sivilisasjonens forestilte opphavsmenn, som nå etter nær 400 år under osmansk overherredømme «opvaagnet af sin lange ængstelige Slummer». Umiddelbart etter utbruddet i 1821 vakte den greske uavhengighetskrigen høylytt begeistring i hele den vestlige kultursfæren. Talløse avis- og tidsskriftartikler, bøker og pamfletter, skuespill og dikt ble skrevet om striden; innsamlingsaksjoner og hjelpeforeninger ble opprettet i de fleste land og sentralisert i hovedforeninger på kontinentet; og flere hundre frivillige, såkalte «filhellenere», reiste på chartrede skip fra Marseille til Hellas som fremmedkrigere. Denne sympatibevegelsen, «filhellenismen», har i ettertid blitt omtalt som en av de aller første felles-europeiske opinionsstrømmingene i stor skala. Som sådan forplantet den seg også til Norge, der sporene etter den imidlertid har fått ligge merkverdig uforstyrret av historikere. Hvem var det som skrev avisartiklene og diktene om Hellas i Norge? Hvem organiserte innsamlingsaksjoner og hjelpeforeninger? Og hvordan ble forholdet mellom Hellas og Norge framstilt? Så man parallellen mellom de to firehundreårsnettene?

Dette foredraget tar for seg de forholdsvis ukjente fragmentene av filhellenismen i Norge, og utforsker hvordan en stor, felleseuropeisk bevegelse forplantet seg inn i og tok farge av nasjonale og lokale kontekster.

Ruth Hemstad: Foreningsliv i offentligheten – skandinaviske foreninger og pan-nasjonale bevegelser i transnasjonal og transatlantisk offentlighet

En rekke skandinaviske foreninger ble etablert i utlandet, særlig i Europa og Nord-Amerika, av skandinaver med kortere eller lengre opphold i andre land, fra midten av 1800-tallet og særlig frem mot 1905. Mange av disse sto i kontakt med skandinaviske foreninger hjemme, og så seg selv i forlengelsen av den skandinaviske bevegelsen og skandinavismen. Disse skandinaviske diasporaforeningene ble jevnlig omtalt i norske, danske og svenske aviser, som gjenga rapporter og beretninger fra foreningenes arrangementer, og de bidro dermed til 1800-tallets ansatser til en skandinavisk transnasjonal offentlighet. I norsk/skandinavisk-amerikansk presse ble de skandinaviske foreningene i USA jevnlig omtalt, og foreningenes møter ble annonsert der. Presseinteressen var overveiende positiv, helt til unionsoppløsningen i 1905 igjen satte 'skandinavisme' for alvor på dagsordenen – men nå med negativt fortegn, særlig i svensk konservativ presse. Oppgjøret med foreningene i utlandet førte til at de fleste av dem ble oppløst og omgjort til nasjonale foreninger, med den fortsatt eksisterende Skandinavisk forening i Roma som et viktig unntak. Også en del av foreningene i Nord-Amerika levde videre. Interessen for landsmenn i utlandet, som var en viktig dimensjon både ved nasjonale og pan-nasjonale bevegelser mot slutten av 1800-tallet, ble overtatt av nasjonale paraplyorganisasjoner med et 'all-svensk' eller 'pan-norsk' program. I denne presentasjonen vil jeg utnytte de digitaliserte norsk-amerikanske avisene ved Nasjonalbiblioteket, i tillegg til norske og svenske aviser, for å se etter endringer i omtale og begrepsbruk ved hjelp av digital humaniora-metodikk.

KI 13.40-15.00

Auditorium Egget: Forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie

Stikkord: samiske stemmer, perspektiv, historiebevissthet, forskningsetikk, forskningsmateriale, utstillinger

I forbindelse med NRK P2 og UiOs radioserie om samenes historie – eller historie med «samisk perspektiv» – utspant det seg vinteren 2021-22 en stor debatt i flere aviser (Nordlys, Ságat, Khrono), i tillegg til på flere facebook-sider, hvor den vel var heftigst, om bruken av begrepet samisk perspektiv: Var dette en serie med samisk perspektiv, kunne andre enn samer formidle et slikt, eller drev NRK/UiO god gammeldags kolonipolitikk? Og hva med de fagfolkene (historikere og samfunnsvitere) som deltok, hvem representerte egentlig de? Ble samiske stemmer sensurert? Dette var blant de spørsmål som ble stilt, og de indikerer at forholdet mellom samiske forskere/andre urfolksforskere og forskere som tilhører majoritetskulturene er diskutert for lite, i alle fall i offentligheten. Kan man fortsatt tale om et «oss» og «de andre», er det heller tale om et «vi» – eller er begge deler relevante?

Noen av forfatterne som bidro i serien har invitert til diskusjon om spørsmål ikke bare om perspektiv, men også om noen tilknyttede tema som har stor betydning for forskning og formidling om urfolk og andre minoritetsgrupper, og foreslår tre (sammenhengende) sesjoner om forskning på og formidling av samisk historie og urfolkshistorie. Sesjon 1 er en rundebordssamtale som går rett inn i diskusjonen om hva samisk perspektiv er og hva som er ønskelig når det gjelder samisk historie og annen urfolkshistorie, sesjon 2 og 3 er sesjoner med faglige innlegg. I de tre sesjonene er historie, rettshistorie, kulturvitenskap og arkeologi representert.

Sesjon 3: Trenges en ny «forskningskontrakt» om samisk forskning?

Chair: Ketil Zachariassen

Med eksempler fra skjelettutvalget, joik i arkiv, museumsutstillinger og diskusjoner om hvilke krav urfolk kan stille til forskning og forskere, diskuteres forskningsetiske spørsmål om forskere og forskningsinstitusjoners bruk av samisk forskningsmateriale eller samiske utstillingsgjenstander. Hvilke forventninger har lokalsamfunn, de som har bidratt til samlingene, og det samiske samfunnet generelt til slike institusjoner, og hvilken rolle spiller personlige relasjoner, tillit og samtykke i forholdet mellom de som forsker eller stiller ut og de som det blir forsket på eller laget utstillinger om? Sesjonen avsluttes med et innlegg som viser hvordan slike spørsmål har blitt diskutert i et av våre naboland, Finland. Det diskuteres blant annet forskjeller og likheter mellom den norske og den finske situasjonen på dette området.

Nils Anfinset, Universitetet i Bergen (nils.anfinset@uib.no): Forskning på og utstilling av menneskelige levninger; noen erfaringer fra arbeid i Skjelettutvalget

De senere årene har menneskelige levninger i stadig større grad blitt problematisert i forhold til både forskning og formidling i ulike sammenhenger. Det ligger et stort forskningspotensial i et slik materiale, men det ligger like store dilemmaer. Menneskelige levninger har også vært, og er for mange en del av et verdensbilde. Dette reiser fundamentale spørsmål om hva menneskelige levninger er; selvet hos et menneske, del av et samfunn, et objekt og subjekt, individuell eller personlig, men samtidig også et kulturelt produkt av en stat eller grupper. Her ligger også menneskelige levninger som et område med mening. Foredraget tar utgangspunkt i Skjelettutvalgets opprettelse og diskusjonene enkelte saker som utvalget har behandlet de senere årene. Her fokuseres det på både muligheter, og noen problemområder av både generell og spesifikk art. Spørsmålet er også om det er mulig å forene ulike syn på menneskelige levninger.

Camilla Brattland, Universitetet i Tromsø (camilla.brattland@uit.no): Om endringer i forventninger til arkiv og forskningsinstitusjoner med eksempel fra innsamling av folkemusikk og joik

Fra 1950-tallet til inntil ganske nylig ble folkemusikk og joik fra en rekke ulike informanter samlet inn og lagret i arkiv ved Tromsø Museum. I arkivet til Nordnorsk folkemusikksamling finnes kontrakter mellom joikere og museet som inneholder en rekke ulike betingelser for hva som skulle skje med materialet som ble samlet inn av museet. De fleste kontraktene er fra perioden etter 1990, men der finnes også eldre kontrakter. I de fleste kontraktene kommer det fram en forventning om at museet skulle ta vare på materialet for ettertiden, og at bare forskere og andre interesserte kunne lytte på materialet i museets lokaler. I flere av kontraktene uttrykkes det tydelig at materialet ikke skulle spilles av på radio eller på annen måte gjøres offentlig. Den underforståtte kontrakten mellom de som bidro til samlingen og samlerne var altså at materialet skulle tas vare på for ettertiden. I den senere tid har samfunnets forventninger til arkiver forandret seg kraftig, både gjennom myndighetenes egne krav til digitalisering av samlinger og forventninger fra det samiske samfunnet om at joik skal være tilgjengelig for alle og ikke bare for «interesserte». I dette innlegget drøftes denne endringen og ulike forventninger til forskningskontrakter mellom museer og forskningsinstitusjoner belyses.

Jukka Nyysönen: Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) (Jukka.Nyysonen@niku.no): Forholdet mellom forskningen og samene i Finland

I innlegget kartlegges forholdet mellom samer og forskning om samer i Finland i de seneste årene, der samer selv og en yngre generasjon forskere med en sterk pro-samisk agenda har etablert seg og gamle forskningsinstitutter har mistet sine gamle maktposisjoner. Dette har hatt konkrete følger også for museer, og et paradigmeskifte i retning av å dekolonisere

forskningen og legge vekt hva det som er nyttig for samiske samfunn. Et annet forhold som spiller inn, er samisk etterspørsel etter forskning med et «korrekt» perspektiv i den pågående kampen om hvem som kan innskriveres i det samiske valgmannstallet. Etableringen av Sannhets- og forsoningskommisjonen har dessuten resultert i etterspørsel etter assimileringshistorier og offerfortellinger som for eksempel settlerkolonial forskning har bidratt med. Hvilke tilnæringsmåter har historikere valgt i sin forskning i denne politiserte situasjon? Finnes det tegn på en etisk vending i samisk historieskriving, og om det finnes, hvilke etiske retningslinjer følges?

Anna Lill Drugge, UiT/Umeå Universitet: Den svenske diskusjonen om «vitenskap» og «urfolksforskning».

Seminarrom A: Etter innovasjonene...Kan Sintefs historie fortelles fra et bruksperspektiv?

Nøkkelord: Teknologihistorie; vitenskapshistorie; kunnskapshistorie; SINTEF

Denne sesjonen tar utgangspunkt i et nylig påbegynt oppdragsprosjekt om Sintefs historie. Sintef har utviklet seg til den største uavhengige forskningsinstitusjonen i Norge, og kan slik sett forstås som et illustrerende eksempel på det innovasjonssystemet som ble bygget opp i Norge etter andre verdenskrig: her spilte uavhengige forskningsinstitusjoner en sentral rolle ved å bygge *Bro mellom vitenskap og industri* for å bruke tittelen på forrige jubileumshistorie. Istedenfor at bedrifter drev egen forskning eller brukte professorer på universitet som forskningspartner slo Norge inn på modellen med uavhengige og anvendte forskningsinstitusjoner. Sintef har via denne formidler-rollen hatt sentrale bidrag til skips-teknologi, smelteverksteknologi, oljeteknologi, helseteknologi og arbeidsmiljøloven. Men er den beste måten å fortelle om Sintefs historie å sette innovasjonene i sentrum?

De siste årene har teknologihistorikere på flere vis vendt seg bort fra å studere innovasjoner og mot å studere bruk av teknologi. Vi som skal skrive Sintefs historie ønsker å plassere oss innenfor en slik vending. Det er imidlertid ikke åpenbart hvordan et slikt bruksperspektiv skal gjennomføres på SINTEFs historie. Orienteringen mot 'teknologi i bruk' har vært en reaksjon på et overdrevet fokus på innovasjon og innovatører, noe som unektelig kan skurre med SINTEFs ry og identitet. Istedenfor innovasjon har teknologihistorikere heller vendt blikket mot vedlikehold og det jordnære, møysommelige arbeidet som ligger i å få teknologiske systemer og infrastruktur til å fungere sånn noenlunde, lenge etter at nyhetsverdien har falmet.^[1] Disse historikerne har også advart mot å la seg blende av ny teknologi, og påpekt en langvarig og kontinuerlig betydning av øyensynlig utdaterte ting og teknikker.^[2] Andre igjen har lagt vekt på hvordan ulike typer forbrukere – og ikke bare entreprenører og teknologer – har bidratt til å forme viktige teknologier.^[3] Til sist har teknologihistorikere fremhevet hvordan offentlige ordskifter har virket inn på teknologiutvikling og teknologiske valg.^[4] Det disse teknologihistorikerne ofte også har til felles, er at de studerer andre typer aktører enn de bejublete oppfinnerne: assistenter, vaktmestere, mekanikere, vaskehjelper, sekretærer osv., ofte med vekt på minoriteters rolle eller på ulike typer maktrelasjoner. Spørsmålet blir da: Kan et slikt bruksperspektiv gjennomføres på en organisasjon som Sintef? Innleggene i denne sesjonen vil ta opp noen av de mest kjente områdene Sintef har bidratt med forskning på, og invitere til en diskusjon over grensene for og nytten ved bruksperspektivet.

Innlegg:

Pål Nygaard, førsteamanuensis Handelshøyskolen BI, pal.nygaard@bi.no:

Sintef og bruksperspektivet

Strengt tatt er vendingen mot bruk en vending bort fra å studere organisasjoner som SINTEF og aktører som SINTEFs forskere, og til å studere mer hverdagslige og mindre spektakulære former for bruk av teknologi. Når vi likevel velger å la et bruksperspektiv inspirere vår utforskning av SINTEF, er det av flere grunner. For det første er forskningsprosjektet om SINTEF en måte å teste grensene for bruksperspektivet: Er bruksperspektivet også fruktbart for å studere en organisasjon som SINTEF, som i så stor grad er knyttet til innovasjon? For det andre er nok ikke motsetningen mellom bruk og innovasjon så entydig som de mest polariserte faglige debattene kan gi inntrykk av. Som flere har påpekt, virker de to fenomenene snarere ofte sammen. Dette siste utgjør et premiss for det viktigste grepet i prosjektet: Når vi studerer betydningen av bruk og brukere for SINTEFs arbeid, gjør vi det hovedsakelig gjennom å studere et sett med samarbeidsrelasjoner mellom SINTEF og ulike oppdragsgivere, i flere tilfeller også andre deler av samfunnet. Dette grepet er nyttig både for å utforske hvordan de mest velkjente og imponerende prosjektene og produktene til SINTEF har blitt utformet i samarbeid (og eventuelt konflikt) med ulike typer brukere, men også hvordan SINTEF har arbeidet med mindre spektakulære, men ikke desto mindre viktige, ting som standarder og sertifiseringer.

Knut Grove, Forsker 1 Norce, kngr@norce.no:

“The times they are a-changin’.” SINTEF i 1990-åra.

Midt i 1990-årene var SINTEF i krise. Organisasjonen hadde vokse kraftig og fungerte ikke lenger og det gikk mot røde tal. Samtidig var de viktigste relasjonene organisasjonen inngikk i utover også i endring: til oppdragsgjevarer, til UH-institusjonene med NTH som den viktigste og til forskingsrådssystemet. Kva var bakgrunnen for krisa som hadde oppstått, og i kva grad hang dei interne problema saman med endringane i dei eksterne relasjonane? Korleis kom forskingsinstituttet seg gjennom krisa og korleis var situasjonen ved inngangen til 2000-talet?

Trond Erlien, førsteamanuensis Universitetet i Bergen, Trond.Erlien@uib.no:

«Bedriftsdemokrati som virkemiddel for økt konkurransekraft. Sintef vedlikehold av den norske samarbeidsmodellen.»

Norske historikere (Heiret 2003; Johansen 1995 og 2014; Erlien og Grove 2022) har vist hvordan bedriftsdemokratiet i Norge har vokst fram i et spenningsforhold mellom (1) en idé om at arbeidermedvirkning og bedriftsdemokrati er en verdi i seg selv, og (2) en idé om at medvirkning og demokrati bidrar til å styrke norske bedrifters omstillings- og konkurransevne. Fram til 1980-tallet ga IFIM-miljøet, som senere ble tilknyttet Sintef, avgjørende bidrag til utbredelsen av ideen om demokrati som en verdi i seg selv. Historikere har samtidig hevdet at diskusjonen om bedriftsdemokratiet fra 1980-tallet ble formet mer av ideen om demokrati som produktivitetsfremmende (Heiret 2003, Johansen 2014). Med utgangspunkt bedriftsutviklingsprosjekt hvor Sintef-forskere har bidratt, diskuterer dette innlegget hvilke(n) forståelse av bedriftsdemokrati som har ligget til grunn for Sintef arbeid. Innlegget søker slik å belyse hvilket bidrag Sintef har gitt til norske bedrifters forståelse av demokrati og medvirkning, og dermed, å diskutere hvilken rolle Sintef har hatt i vedlikeholdet av det som gjerne kalles den norske samarbeidsmodellen i arbeidslivet.

**Alexander Fossen Lange, stipendiat Senter for profesjonsstudier OsloMet,
ala@oslomet.no: *Ingeniørene og norsk oljeteknologi***

Da man gjorde de første funnene av olje på norsk sokkel i 1969, hadde den norske ingeniørprofesjonen mistet mye av den makten og innflytelsen de hadde hatt i etterkrigstiden. Like fullt sto ingeniørene på mange måter i sentrum da den teknologitunge oljenæringen skulle bygges opp i Norge, der de store teknologiske enhetene i den internasjonale oljeindustrien skulle omsettes i en norsk kontekst. Hvem har de norske oljeingeniørene vært siden oljehistoriens spede begynnelse? Hvilken innflytelse har de hatt i utformingen av den teknologien som er på sokkelen i dag? Og hvordan har ingeniørene plassert seg i forhold til de stadig mektigere økonomene i teknologiutviklingen innenfor norsk oljevirkosomhet?

Litteratur:

Edgerton, David (2007), *The shock of the old: Technology and global history since 1900*. Oxford: Oxford University Press.

Edgerton, David (2010), «Innovation, Technology, or History: What Is the Historiography of Technology About?», *Technology and culture* 51, nr 3: 680-697.

Hecht, Gabrielle (2002), «Rupture-Talk in the Nuclear Age: Conjugating Colonial Power in Africa», *Social Studies of Science* 30, nr 5/6: 691-727

Oldenziel, Ruth og Mikael Hård (2013), *Consumers, Tinkerers, Rebels: The People Who Shaped Europe*. Basingstoke: Palgrave.

Russel, Andrew L. og Lee Vinsel (2018), «After Innovation, Turn to Maintenance», *Technology and Culture* 59, nr 1: 1-25.

Russel, Andrew L. og Lee Vinsel (2020), *The Innovation Delusion*. New York: Currency.

Trischler, Helmuth og Robert Bud (2018), «Public technology: nuclear energy in Europe», *History and Technology* 34, nr. 3–4: 187–212.

[1] Russell og Vinsel 2018; 2020.

[2] Edgerton 2007; Hecht 2002.

[3] Oldenziel og Hård 2013.

[4] Trischler og Bud 2018.

Seminarrom B: Kjønnssidentitet og kjønnskonstruksjon

Nøkkelord: kjønn, kjønnssidentitet, kjønnshistorie

Foredragsholdere:

- Maria Fritsche, professor i historie ved Institutt for moderne samfunnshistorie, NTNU.

E-postadresse: maria.fritsche@ntnu.no

- Eftychia Kalaitzidou, stipendiat ved Institutt for moderne samfunnshistorie, NTNU.

E-postadresse: eftychia.kalaitzidou@ntnu.no

- Maria Antonie Sæther, stipendiat ved Institutt for moderne samfunnshistorie, NTNU.

E-postadresse: maria.antonie.sather@ntnu.no

- Kommentator: Eirinn Larsen, professor i historie ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, UiO. E-postadresse: eirinn.larsen@iakh.uio.no

Metoo-skandalen har igjen satt fokus på kjønn og makt. I mange år har seksuell vold blitt forstått som en del av den mannlige naturen som bør disiplineres. Debatten rundt «natur» og «kultur» har også blomstret opp igjen i forbindelse med de siste kontroversene mellom feminister og LGBT+ aktivister. Det finnes fortsatt ingen konsensus om kjønn som en kulturell konstruksjon. Tvert imot: jo mer kjønnssidentiteter fragmenteres og blir synlige som foranderlige, jo mer vokser motstanden mot slike fragmenteringer. Kjønnshistorisk forskning kan bidra til å rasjonalisere debatten ved å vise hvordan samfunn historisk har konstruert forestillinger om kjønn og hvordan disse har blitt virksomme. Kjønn er, som Joan Wallach Scott understreket i 2010, «fortsatt en nyttig analysekategori». De tre bidragsyterne i dette panelet analyserer samfunnets anstrengelser i å definere hva en kvinne eller en mann er i ulike geografiske og historiske kontekster.

Sammendrag av presentasjoner som inngår i sesjonen

(3 x 15 minutter, pluss kommentator, spørsmål og diskusjon)

Maria Fritsche

Mannlig natur og soldatdisiplin – tolkninger av seksuelle overgrep i Wehrmacht

Selvkontroll, disiplin og jernvilje var blant de mest verdsatte karakteristikkene som kjennetegnet det nasjonalsosialistiske maskuline idealet. Seksuelle voldshandlinger brøt med dette idealet fordi de ga uttrykk for mangel på kontroll. Allikevel begikk tusenvis av soldater seksuelle overgrep under krigen, uten juridiske eller sosiale konsekvenser. Nyere forskning på seksuell vold og Wehrmacht viser at den militære ledelsens holdninger var fylt av motsetninger. På den ene siden tolererte det tyske militæret seksuell vold mot sivilpersoner, i hvert fall i noen okkuperte områder, og så på disse som «nødvendige» utløp for soldaters «fysiske behov». På den andre siden betraktet den militære ledelsen slike overgrep som en trussel mot den militære disiplinen og Wehrmachts omdømme.

Med utgangspunkt i analyse av rettsprotokoller i straffesaker mot Wehrmacht-soldater beskyldt for seksuelle overgrep skal jeg diskutere de kulturelle kodene som ble brukt for å definere kjønn og kjønnsnormer. Hvordan snakket domstolen, tiltalte og ofrene om seksuell vold? Hvilke syn på korrekt atferd ble formulert? Hva kjennetegnet den kjønnsnormative rammen som ble brukt for å tolke betydningen av seksuelle overgrep?

Eftychia Kalaitzidou

Forlatte spedbarn og «morsmelkhandel»: kjønnsdefinisjoner i et fragmentert juridisk system i 1920-tallets Athen

I 1920-tallets Athen var det å forlate nyfødte spedbarn, og særlig jentebarn, et utbredt fenomen. Greske myndigheter samarbeidet med Athens sykehus for hittebarn for å løse dette problemet, og gjennomførte en rekke lovendringer til «beskyttelse for den ammende mor og hennes barn». Samtidig forsøkte de å eliminere den "enestående og ustoppelige morsmelkhandelen", som ble forstått som en av hovedårsakene til det høye antallet forlatte spedbarn. En god del kvinner overlot sine spedbarn til hittebarnsykehuset, slik at de kunne jobbe som ammer, noe som var blant de mest lønnsomme kvinneyrkene på denne tiden. Hvis de ble tatt, måtte de sone en straff som innebar å amme spedbarn på hittebarnsykehuset.

I min presentasjon vil jeg diskutere de greske myndighetenes fortidige syn på kjønn fra et antropologisk perspektiv: Hvorfor brukte de amming både som en disiplinær handling og som et eksempel på akseptabel kvinnelig atferd gjennom en nærmest helliggjort morsrolle? Hva var de "kjønnede juridiske forpliktelsene" til ammende kvinner? Til slutt, hvordan prøvde regjeringen å utøve økonomisk kontroll over kvinner ved å regulere "morsmelkhandelen"?

Maria Antonie Sæther

Konstruksjon av den sinnssyke kvinnen i en norsk kontekst, 1920-1950

«Den sinnssyke kvinnen» er tematisert og diskutert innenfor flere ulike fagdisipliner. De mest utbredte forestillingene om den sinnssyke kvinnen har vi sannsynligvis fra skjønnlitteratur og

film, kanskje særlig med utgangspunkt i viktoriatidens «madwoman in the attic» og den hysteriske kvinnen. Disse to stereotypene framstiller estetikk og atferd som kulturelt defineres som normbrudd og avvikende atferd hos kvinner, ofte i sterk kontrast til den moralsk rene kvinnen.

I dette innlegget skal jeg analysere framstillinger av sykdomstegn, normbrudd og avvik hos kvinner slik de kom til uttrykk i et utvalg medisinsk faglitteratur og pasientjournaler fra Rotvoll asyl. Hva kjennetegnet den psykiatrifaglige konstruksjonen av spesifikt kvinners sinnssykdom? I hvilken grad knyttes kvinners sinnssykdom til ulike former for umoralsk atferd? Jeg vil også diskutere hvorvidt medisinske framstillinger av kvinners sinnssykdom parallelt formidlet hva som kjennetegnet idealet om «den normale kvinnen», både eksplisitt og implisitt.

Seminarrom C: Frie foredrag 8

Ordstyrer: Kirsi Salonen

1: Pestbøker og boktrykkere (1472-1500)

Nøkkelord: Bokhistorie, kunnskapshistorie, inkunabler, pest, kunnskapsnettverk.

Vigdis Andrea Baugstø Evang (vigdis.evang@eui.eu). Doktorgradsstipendiat ved Det europeiske universitetsinstitutt (EUI).

Da boktrykkerkunsten ble oppfunnet var det rundt et århundre siden pesten kom til Europa. Fra de første manuskriptene om sykdommen ble skrevet i 1348 til den første trykte boken kom ut i 1472 utviklet pestskriftene seg til en egen sjanger, en som fant sin nisje blant andre lærde medisinske tekster. De første boktrykkerne var ivrige etter å publisere denne sjangeren. Den nye kommunikasjonsteknologien satte dem i stand til å nå et større publikum enn før. Hva skjedde med pestskriftene da? Boktrykkeren kan bli en nøkkelaktør for å forstå hvordan kunnskap sirkulerte i en kunnskapshistorisk brytningstid.

Boktrykkerne valgte ut visse tekster, nesten alle skrevet av universitetsutdannede leger, endret og oversatte, og prøvde å finne et publikum som ønsket å kjøpe dem. Deres valg røper hvordan de forsto tekstene de trykket, og leserne de prøvde å selge dem til. Ble de 117 pestskriftene som er bevart fra boktrykkerkunstens første tre tiår behandlet som lærebøker eller populærtrykk? Slo de an? Ved å undersøke en boktrykkers større produksjon, noe som nå lar seg gjøre med bruk av digitale samlinger og verktøy, blir det mulig å plassere tekster som pestskriftene i sin kunnskapshistoriske kontekst.

2: Handskriftsfragment som kilde til norsk bokkultur i mellomalderen

Nøkkelord: Materiell filologi, håndskriftsfragment, mellomalderhistorie, bokkultur

Synnøve Midtbø Myking

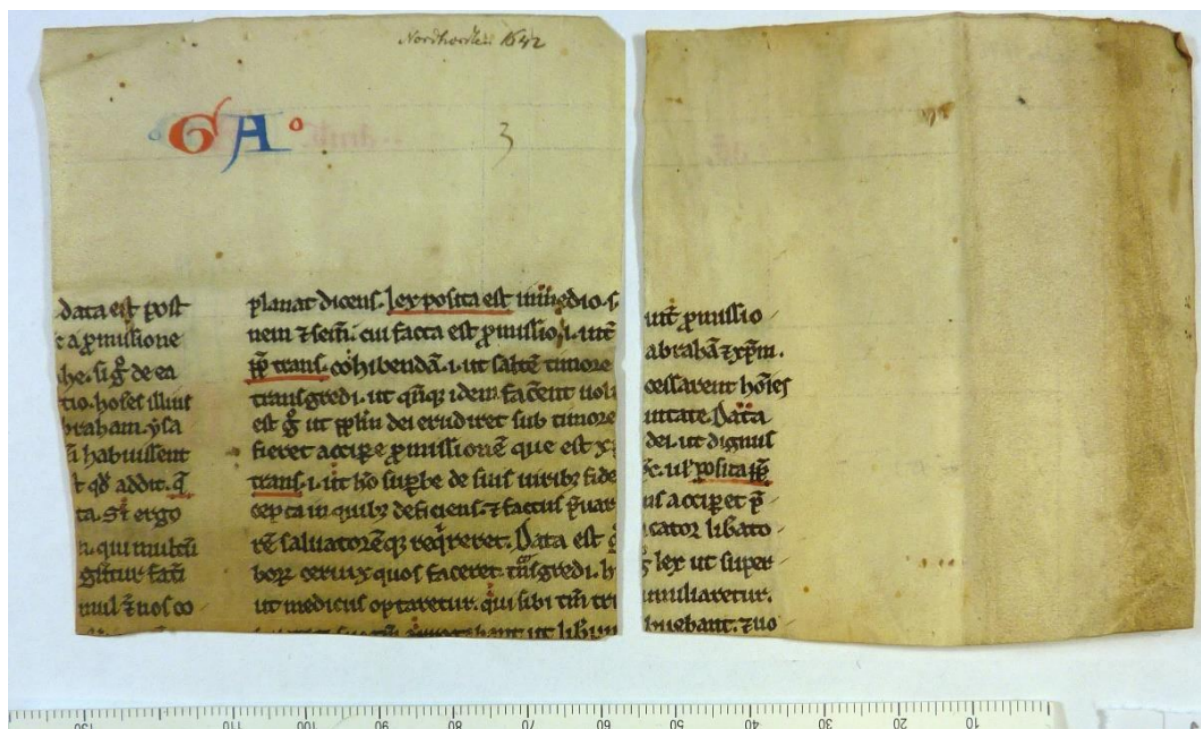
Synnove.Myking@uib.no

Postdoktor

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium, Universitetet i Bergen

Dei siste åra har forskinga på norsk bokkultur i mellomalderen gjort store framsteg, ikkje minst grunna nye undersøkingar av eit materiale som lenge var oversett – fragment frå mellomalderbøker skrivne på pergament. Medan dei fleste handskrift frå mellomalder-Noreg gjekk tapt i løpet av reformasjonshundreåret, overlevde somme av dei i fragmentert form, av di dei vart nytta som innbindingsmateriale på rekneskapar og andre offisielle dokument. Riksarkivet i Oslo har fragment frå ca. 1200 bøker på latin og 100 på norrønt. Til saman utgjer dei ei viktig kilde for studium av norsk bokkultur i mellomalderen, sjølv om det heftar ein del metodologiske utfordringar knytt til bruken av materialet.

Presentasjonen vil ta føre seg nokre av desse utfordringane, og korleis desse kan overvinnast, med vekt på spørsmålet om opphav/produksjonsstad og proveniens/bruksstad for dei opphavlege handskrifta. Gjennom utvalde døme frå liturgiske, juridiske, teologiske og hagiografiske handskrift vil eg illustrera korleis handskriftsfragmenta kan gje oss ny innsikt i norsk bokproduksjon og bokkultur i mellomalderen, og dermed ny innsikt i relaterte fenomen som utdanningsnivå, internasjonale nettverk og statsdanning.

Oslo, Riksarkivet, latinske fragment 49, 1-2: Petrus Lombardus, In epistolam ad Galatas, kap. 3 (Frankrike, ca. 1200)

Nytta som innbindingsmateriale på rekneskapar for Nordhordland, 1642

3: 1150 år sidan slaget i Hafrsfjord: Korleis blei Norge Norge og nordmenn nordmenn?

Nøkkelord: Harfsfjordslaget — rikssamling — utvikling av identitet som «norsk».

Leiv Olsen <leolsen@online.no>, cand. philol. med hovudfag i historie og mastergrad i norrønt frå Universitetet i Bergen; p.t. i gang med doktorgradsstudium i norrønt ved Háskóli Íslands; pensjonist.

Slaget i Hafrsfjord gjorde Norge til eitt rike. Det er den tradisjonelle historia. Men sjølv sagt kan ikkje eit tilfeldig utfall av eit tilfeldig slag fullt ut forklara korleis dei mange og ulike samfunna langs norskekysten smelta saman til ei varig eining, i alle år sidan kalla Norðweg,

Nóregr, Noreg, Norge, og korfor folket i dette landet med tida vende seg til å kalla seg — ikkje bare rygar, hordar, håloygar osv., men nordmenn i tillegg, og då for å skilja seg frå danskar og svenskar.

Hårfagreriket gjekk til grunne etter bare tre generasjonar. Men landet Norge blei likevel ståande, i folks medvit, som ei eining. På Jellingsteinen skrytte danskekongen av at han ikkje bare var konge av heile Danmark, men av Norge i tillegg. Norge gjenoppstod som eige rike, ei tid var det endåtil stormakt i Norden, men det skifta mellom framgang og nedgangstider. Og endå når det kunne gå så som så med dette landet, som då danskekongen i 1537 erklærte at Norge no bare var ein provins av Danmark, som Jylland og Sjælland, så heldt Norge fram som arvekongedømme mens Danmark var valkongedømme, landet hadde i lange periodar sin eigen statthaldar, og folket kjende seg aldri som danske — sjølv om dei sende petisjonar til kongen i København. Korleis kan me forklara at oppfatninga av at Norge var eit særskilt land, var så seigлива, og kor kom denne identiteten frå?

Slaget i Hafrsfjord hadde betydning. Men me må leita etter årsaker som hadde langt meir varige verknader enn kva tilfeldige utfall av tilfeldige enkeltslag kunne få. Då må me gå lenger bakover i historia, for å sjå kva som sette i gang prosessen der kystsamfunna gradvis smelta saman, og me gå lenger fram i historia, for å sjå kva som kan ha bidratt til at oppfatninga av å vera eitt land og eitt folk slo rot.

Eit slikt studium kan samtidig læra oss mye om korleis identitetar veks fram, for oppfatninga av at me er nordmenn, går knapt tilbake til forhistorisk tid — det ser ut til å vera noko som har vakse fram i historisk tid. Det betyr at me har kjelder som kastar lys over korleis det utvikla seg. Då kan me òg avliva ei oppfatning som har blitt populær dei siste tiåra, om at identitetar, også identitetar som å vera ulike nasjonar, er noko kunstig, noko som blir påført folk. Eg vil bestemt hevda at identitetar ikkje er kunstige, ikkje er påførte utanfrå, men heller ikkje noko urikkeleg eller evigvarande. Identitetar oppstår, endrar seg og går til grunne, og det er grunnar til at dei gjer det. Men kva slags grunnar veit me altfor lite om.

Dette ønsker eg å studera nøyare. I dag har eg tankar om nokre mulige forklaringar på korleis oppfatninga av at Norge var eitt land, Norge, med eit folk, nordmenn, oppstod og slo rot, men ingen fasitsvar. Eg vil reisa spørsmål, skissera mulige forklaringar og leggja opp til debatt som eg håper kan interessera mange.

Detter er ikkje eit samandrag av sjølv presentasjonen, her skisserer eg bare ei problemstilling.

Seminarrom D: Rundebord Historiefaglige masteroppgaver i lærerutdanningene.

Stikkord: Profesjonsrelevans, historie i grunnskolens samfunnsfag, didaktikk

Professor Merethe Roos (USN) merethe.roos@usn.no

Professor Sissel Rosland (HVL) sissel.rosland@hvl.no

Professor Yngve Flo (UiB) Yngve.Flo@uib.no

Førsteamanuensis Karl Christian Alvestad (USN) karl.c.alvestad@usn.no

Førsteamanuensis Hege Roll-Hansen (USN) hege.roll-hansen@usn.no

Førsteamanuensis Astrid Wale (Nord) astrid.wale@nord.no

Førstekonservator Ketil Gjølme Andersen (Norsk teknisk Museum)

Våren 2022 uteksamineres første kull med grunnskolelærere etter at femårig masterløp for lærere ble innført i 2017. Reformen innebærer store endringer for lærerutdanningene. En sentral utfordring for institusjonene handler om å legge til rette for relevante og interessante masteroppgaveprosjekter for de store studentkullene. I denne sesjonen ønsker vi å samle historikere og historieinteresserte innenfor samfunnsfaget i lærerutdanningene til en diskusjon om hvilke muligheter som finnes for masteroppgaver med historiefaglig innretning: Hvordan kan både historiedidaktiske og andre historiske problemstillinger inngå i profesjonsrelevante masteroppgaver i samfunnsfag?

I rammeplanen for grunnskolelærerutdanningen heter det om masteroppgaven at: «Den skal være profesjonsrettet og praksisorientert. Masteroppgaven i undervisningsfag skal ha solid forankring i fag og fagdidaktikk (...)» Formuleringene legger vekt på at oppgavens problemstillinger skal rettes inn mot skole og undervisning, men det er mulig å tolke dette nokså vidt. Med utgangspunkt i at hensikten med masteroppgaven i samfunnsfag må være å gjøre studentene til bedre samfunnsfagslærere, synes vi det er interessant og viktig å diskutere innholdet i begrepene profesjonsrelevans/ profesjonsretting. Masteroppgaven i grunnskolelærerutdanningen er fortsatt i støpeskjeen, vi har en gylden mulighet til å påvirke fremtidens lærerutdanning, og ikke minst historiefagets rolle i den.

Sesjonen er tenkt organisert mer som en rundebordsamtale enn som en sesjon med lengre innlegg. Deltakerne får først 5-10 minutter til korte statusrapporter fra de ulike institusjonene/ fagmiljøene om erfaringene fra dette første året med regulære masteroppgaver i grunnskolelærerutdanningen: Hva slags oppgaver med historiefaglig innretning har vært skrevet, og hvordan blir profesjonsrelevans fortolket i fagmiljøene rundt omkring? Etter en kort diskusjon/ spørsmålsrunde inviteres deltakerne til, utfra sin faglige bakgrunn og kompetanse og interesse, å snakke om både konkrete prosjekter, gjennomførte og planlagte, og løsere ideer til masteroppgaver. Det viktigste er å få i gang en samtale på tvers av

institusjonene, i beste fall kan det kanskje føre til nyttig og spennende samarbeid. Vi håper også å få med oss noen representanter fra fagmiljøer utenfor lærerutdanningene som kan ha kjennskap til kildemateriale eller til og med masterstipend som kunne stimulere historie-orienterte prosjekter for lærerstudenter, som lokalhistorisk institutt, skeivt arkiv, hl-senteret, historiekonkurransen til fritt ord/ hifo skole og museumssektoren. Vi tror at mulighetene er mange!

Ambisjonen er å samle et bredt utvalg historikere fra samfunnsfagmiljøene i landets lærerutdanningsinstitusjoner, foreløpig er listen nokså USN-tung, dersom sesjonen blir antatt håper vi håper å supplere etter hvert (ute i seneste laget med å konkretisere en idé vi har snakket om lenge):

Seminarrom E: Selskapsstrategier i krigstid. Transnasjonale perspektiver

Nøkkelord: Andre verdenskrig; strategiske metaller, tilbørlig samarbeid, Hjemmefronten, norske selskapsstrategier.

Tematisk innhold: Sesjonen inneholder tre bidrag som hver på sin måte belyser næringslivsinteresser i norsk gruveindustri under andre verdenskrig. Bidragene drøfter hvordan norske bedrifter navigerte mellom den tyske okkupasjonsmakten, den nazifiserte norske siviladministrasjonen og Hjemmefronten, og hvordan de forsøkte å ivareta egne kapitalinteresser og det man anså som norske nasjonale interesser i krigsårene. Hvilket handlingsrom hadde norske selskaper under krigen? Bidragene tar også opp transnasjonale perspektiver på norsk gruveindustri under tysk okkupasjon, både ved å drøfte bånd til tysk industri og ved å se nærmere på Norges nordlige grenseregion mot Finland.

Andreas Dugstad Sanders, andreas.dugstad@ntnu.no, postdoktor, NTNU:

Hjemmefront og tilbørlig samarbeid. Elkem og IG Farben under okkupasjonen

Skorovas var en av Norges rikeste utnyttede svovelkisforekomst ved invasjonen i 1940, og derfor et viktig mål i tyske planer om økt svovelkisproduksjon i Norge. Gruven var eid av Elkem, et selskap der flere av lederne var involvert i Hjemmefronten fra et relativt tidlig tidspunkt. Dette gjør striden om Skorovas-utbyggingen til en interessant sak for å undersøke norske bedrifters manøvreringsrom i det okkuperte Norge, samt den gryende Hjemmefrontens holdning til økonomisk samarbeid med okkupasjonsmakten.

Pål Thonstad Sandvik, paal.sandvik@ntnu.no, professor, NTNU:

Selskapsstrategier i krig og fred, IG Farben og norsk nikkellindustri

Nikkellindustrien var eksepsjonell lønnsom før krigen. Nikkel var også svært krigsviktig. Det tyske storselskapet IG Farben hadde derfor i lengre tid prøvd å komme inn på dette markedet. Okkupasjonen av Norge og den tyske alliansen med Finland ga selskapet nye muligheter til å oppnå dette. En av verdens største nikkelforekomster lå i Petsamo i daværende Nord-Finland og et av verdens ledende nikkelverk lå i Kristiansand. Men helt frem til 1944/45 ble kapasiteten ved Kristiansandsbedriften bare delvis utnyttet av okkupasjonsmakten. Dette bidraget forsøker å forklare hvorfor.

Kari Aga Myklebost, kari.myklebost@uit.no, professor, UiT Norges arktiske universitet:

Vannkraftforhandlinger i Pasvik under den tyske okkupasjonen, 1940-44: Norske, tyske og finske interesser

Hjørnesteinsbedriften AS Sydvaranger i Kirkenes samarbeidet gjennom 1930-tallet tett med norske myndigheter om utbygging av vannkraft i Pasvikelva, grenselva mot Finland. Arbeidet foregikk dels som forhandlinger med finske myndigheter og næringsliv, dels som rent norske prosjekter i konkurranse med Finland. Etter den tyske okkupasjonen av Norge fortsatte arbeidet, nå med Reichskommissariat som aktiv part i forhandlingene sammen med AS Sydvaranger, den norske nazifiserte siviladministrasjonen, det finske nikkelgruveselskapet Petsamon Nikkeli OY og finske myndigheter. I foredraget drøftes norske, tyske og finske interesser i grenseregionens strategiske metaller og vannkraftressurser under andre verdenskrig.